

Muminpappan som litterär person i Pappan och havet

Katja Karhunen
Tammerfors universitet
Fakulteten för språk, översättnings-
och litteraturvetenskap
Nordiska språk som biämne
Avhandling pro gradu
Februari 2012

Innehåll

1	Inledning.....	1
1.1	Syfte och frågeställning	1
1.2	Material.....	2
1.3	Litteraturoversikt och tidigare undersökning	3
1.4	Disposition.....	6
2	Litterära personer	6
2.1	Allmänt	6
2.2	Handling och person.....	7
2.2.1	Modernistiskt synsätt på litterära personer.....	7
2.2.2	Traditionalistiskt synsätt på litterära personer.....	8
2.3	Förhållandet mellan litterära personer och verkliga människor	9
3	Analys av litterära personer	11
3.1	Drag	12
3.2	Femfaktorteorin	15
3.3	Platta och runda litterära personer	18
3.4	Statiska och dynamiska litterära personer	19
4	Analys av muminpappan som litterär person.....	20
4.1	Dragen hos muminpappan	22
4.1.1	Utseende	22
4.1.2	Neuroticism	23
4.1.3	Extroversion	27
4.1.4	Öppenhet (för nya upplevelser)	31
4.1.5	Vänlighet	34
4.1.6	Samvetsgrannhet.....	37
4.1.7	Andra iakttagelser.....	40
4.1.8	Sammanfattning.....	41
4.2	En platt eller rund person?.....	41
4.3	En statisk eller dynamisk person?	42
5	Diskussion.....	43
	Litteratur.....	45

Tampereen yliopisto
Pohjoismaiset kielet
Kieli- käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö

KARHUNEN, KATJA: *Muminpappan* som litterär person i *Pappan och havet*

Sivuaineen pro gradu -tutkielma, 46 sivua
Helmikuu 2012

Kirjallisuuden ja lasten kirjallisuuden henkilöahmoja on tutkittu varsin vähän. Siksi tässä työssä tutkitaan *Muumipappaa* kirjallisuuden henkilöahmona Tove Janssonin vuonna 1965 kirjoittamassa teoksessa *Pappan och havet* (Muumipappa ja meri). Työ perustuu ajatukseen, että kirjallisuuden henkilöahmot ovat tietyssä määrin verrattavissa oikeisiin ihmisiin.

Aluksi työssä tarkastellaan käsitettä kirjallisuuden henkilöahmo (litterär person), joka ei välttämättä ole ihmishahmo. Tämän jälkeen tuodaan esiin kaksi henkilöahmotutkimuksen peruskysymystä. Mikä on juonen ja henkilöahmojen suhde? Voidaanko kirjallisuuden henkilöahmoja kuvailla ikään kuin ne olisivat oikeita ihmisiä? Lisäksi työssä perehdytään siihen, millä tavoin kirjallisuuden henkilöahmoja voidaan analysoida ja miten henkilöahmoja voidaan jaotella. Keskeisessä asemassa on henkilöahmon luonteenpiirteet (drag).

Tutkimusaineisto muodostuu ruotsinkielisen teoksen *Pappan och havet* (Muumipappa ja meri) neljännen painoksen (1980) tekstisisällöstä. Tutkimuskysymykseen Millainen kirjallisuuden henkilöahmo Muumipappa on? etsitään vastausta tekstitulkinna ja syväluvun avulla. Tutkimuskysymys on jaettu kolmeen tarkentavaan alakysymykseen: 1) Millaisia luonteenpiirteitä Muumipapalla on? 2) Onko Muumipappa näiden luonteenpiirteiden perusteella yksi- vai monipuolinen kirjallisuuden hahmo eli onko hahmo litteä (platt) vai pyöreä (rund)? 3) Kehittykö henkilöahmo tarinan kuluessa eli onko Muumipappa henkilöahmona dynaaminen (dynamisk) vai staattinen (statisk)? Taatakseni muumipappan luonteenpiirteiden systemaattisen jaottelun ja käsittelyn, tukeuduin psykologian alaan kuuluvaan ns. viiden peruspiirteiden teoriaan (femfaktorteorin).

Tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että Muumipappan henkilöahmo on pyöreä eli monipuolinen luonteenpiirteiden määrän perusteella Monipuolisen henkilöahmon tunnuspiirteisiin kuuluu, että se yllättää lukijan. Tämä sopii Muumipappaan rajoitetusti. Muumipappan henkilöahmossa on havaittavissa myös dynaamisuutta (dynamisk). Täysin dynaamisena henkilöahmoa ei kuitenkaan voida pitää.

Tutkimustulos perustuu ainoastaan teokseen *Pappan och havet*. Siksi tulosta ei voi yleistää. Vertailemalla Muumipappan henkilöahmoa useammassa eri Muumiromaanissa voidaan saada laajempaa tietoa erityisesti siitä, onko Muumipappa dynaaminen vai staattinen henkilöahmo. Samalla pystytään tarkemmin sanomaan, onko tässä tutkimuksessa esiintuodut luonteenpiirteet hahmon todellisia ominaisuuksia vai onko joku niistä ennemminkin ohimenevä tunnetila.

ASIASANAT: henkilöahmo, luonteenpiirre, piirreteoria, Tove Jansson, Muumipappa

1 Inledning

För flera barn är barnböcker fortfarande av stor betydelse även om många andra aktiviteter såsom datorspel och filmer har vunnit insteg i barns liv. Det har jag upplevt i mitt nuvarande arbete som klasslärare på en finsk skola där de flesta elever gärna läser böcker varje vecka. I sin mångsidighet erbjuder barnlitteraturen intressant läsning även för en äldre läsekrets. Å ena sidan tilltalar många barnböcker såsom muminromanen *Pappan och havet* både barn och vuxna. Å andra sidan förekommer i barnlitteraturen en hel del olika litterära personer som både yngre och äldre läsare kan identifiera sig med.

1.1 Syfte och frågeställning

Mitt mål är att belysa muminpappan¹ som *litterär person* i verket *Pappan och havet* av Tove Jansson (1980; originalverket 1965). Inom barnlitteraturen, som *Pappan och havet* räknas till, utgår man huvudsakligen ifrån att man inom vissa gränser kan närma sig och uttolka litterära personer som om de vore verkliga människor (Nikolajeva 2002, 14). Sålunda representerar även det här arbetet den så kallade *mimetiska synen på litterära personer*.

Lars-Åke Skalin (1991, 16) lägger fram att företeelsen litterär person dock har varit ett betydande men ändå ganska ignorerat forskningsstema inom litteraturforskningen. Inom forskningen i barnlitteraturen har litterära personer inte heller rönt någon större uppmärksamhet enligt Maria Nikolajeva (2002, vii). Det här tillståndet ger en motivering för min undersökning.

I litteraturen har företeelsen *litterär person* olika synonyma beteckningar. Exempelvis översätter Yrjö Hosiainluoma (2003, 303) det finska ordet *henkilöhahmo* till *en gestalt* eller *en person*. Skalin (2003b, 126) talar om *litterär karaktär* eller *litterär gestalt*. Maria Nikolajeva (1998, 55) använder ordet *person* eller *litterär person*. För läsbarhetens och tydlighetens skull avhåller jag mig från att variera med alla ovan nämnda synonymer. Jag använder enbart uttrycken *person* eller *litterär person* i den här avhandlingen oavsett vilket ord som används i min respektive källa.

¹ I verket *Pappan och havet* har tilltalsnamnen på familjemedlemmarna utom lilla My en liten begynnelsebokstav i början. Med stor begynnelsebokstav skrivs namnen endast i början av satsen. Detta belyser följande exempel ”*lilla My*” (86), ”*muminpappan*” (13), ”*muminmamman*” (47) och ”*mumintrollet*” (9). Jag följer samma princip i min text.

Jag frågade mina 8- och 14-åriga kusiner om deras åsikt om hurdan muminpappan är utgående från deras egna läsupplevelser om muminfamilj. De sade att muminpappan är snäll, dum och fånig och att han alltid dricker kaffe på terrassen. När Tove Jansson skisserade boken *Farlig midsommar* var hennes mål att skapa muminpappan som är ”pojktiktig, tillkämpat ansvarsmedveten” och ”stolt över sin händighet” (Westin 1988, 111). I *Pappan och havet* visar sig muminpappan på helt annorlunda sätt enligt Agneta Rehal-Johansson (2006, 143). Hon framställer muminpappan som ”en deprimerad man som ägnar sig åt självbedrägeri”. Lasse Koskela och Pasi Lankinen (2010, 179, 182) framför däremot i sitt verk *Johtajakirja* (sv. Ledarboken) att muminpappan påminner om förändringsledare på basis av *Pappan och havet*.

Även mitt intresse inriktas på hurdan muminpappan är som litterär person i boken *Pappan och havet*. Den här frågan försöker jag svara på med hjälp av följande kompletterande frågor:

- 1) Hurdana *drag* har muminpappan på basis av boken *Pappan och havet*?
(Om begreppet drag i kap. 3.1 och 3.2)
- 2) Är muminpappan på basis av de här dragen en ensidig eller mångsidig litterär person? Är han alltså *platt* eller *rund* som litterär person?
(Om platta och runda personer i kap. 3.3)
- 3) Utvecklar muminpappan sig under berättelsen? Är muminpappan alltså en *statisk* eller en *dynamisk* litterär person?
(Om statiska och dynamiska personer i kap. 3.4)

Med andra ord koncentrerar jag mig inte endast på att beskriva muminpappan som litterär person utan jag syftar även på att kategorisera honom.

För att jag systematiskt redogör för dragen hos muminpappan, stöder jag mig på den så kallade femfaktorteorin som härstammar från psykologin. Femfaktorteorin konkretiseras i en modell som definierar fem så kallade stora drag. Teorin utgår ifrån att de här dragen karakteriserar alla människor med olik intensitet. Varje drag delar sig åter i sex underdrag. Femfaktorteorin behandlar jag i kap. 3.2.

1.2 Material

Pappan och havet av Tove Jansson har publicerats 1965, men jag har använt den fjärde upplagan från 1980 som enligt min kännedom motsvarar originalutgåvan vad

gäller själva texten. Den är en illustrerad bok som omfattar 203 sidor och som indelas i åtta kapitel. Handlingen som jag presenterar nedan har alltså förblivit oförändrad. Några andra muminböcker har Tove Jansson däremot omarbetat såsom *Kometjakten* (Westin 1988, 11–13).

Handlingarna i *Pappan och havet* är i stället för mumindalen förlagda till en ö, dit muminpappan, muminmamman, mumintrollet och lilla My åker med muminfamiljens båt Äventyret. Muminpappan känner sig frustrerad i mumindalen och därför vill han flytta till en ö som mumintrollet kallar för pappans ö. Muminmamman själv är inte glad över muminpappans plan att flytta till ön för hon förstår inte varför familjen borde lämna mumindalen. Muminpappan är säker på att de lätt hittar ön, eftersom det står en fyr där, vars ljus ”är rött och grönt och vitt och som blinkar i jämna intervaller genom hela natten så att båtarna vet vart de ska gå” (Jansson 1980, 21). Men av ett eller annat skäl lyser fyren inte, vilket är bakgrunden för det mystiska i den här berättelsen av Tove Jansson.

Agneta Rehal-Johansson (2006, 143) anser att *Pappan och havet* innehållsmässigt skiljer sig från andra muminböcker särskilt på grund av att familjen inte verkar vara lika lycklig i den som i de 10 äldre muminböckerna. Det vill säga att muminpappan, muminmamman, mumintrollet och lilla My är inte som en enda stor familj på samma sätt som läsarna är vana vid (Rehal-Johansson 2006, 143). Av det här skälet ses *Pappan och havet* som Tove Janssons första steg som författare till vuxna (Westin 2007, 380). Trots det kategoriseras *Pappan och havet* som barnbok, som ändå tilltalar både barn och vuxna beroende av hur läsaren tolkar texten (Rehal-Johansson 2006, 143).

I det här sammanhanget kom jag att tänka på om barnlitteraturforskningen följer samma regler som den allmänna litteraturforskningen. Westin (2002, 140–141) anser begrundandet vara onödig. Det är frågan om litteraturforskning i båda fall. Däremot betonar hon att det är metoden som alltid måste vara lämplig med tanke på undersökningsobjekt oberoende av om det är fråga om barn- eller vuxenlitteratur.

1.3 Litteraturöversikt och tidigare undersökning

Litteraturen och de tidigare undersökningarna som ligger till grund för den här avhandlingen presenterar jag nedan. Först ger jag en översikt om litteratur och undersökningar som behandlar litterära personer antingen i den allmänna eller i

barnlitteraturen. Därefter tar jag fram några verk som är beaktansvärda särskilt med tanke på Tove Jansson och muminböckerna.

I sitt verk *Aspects of the Novel* (1963; originalverket från 1927) tar E. M. Forster upp problematiken inom litterära personers ontologi. Är personerna i litterära framställningar rent fiktiva eller inte? Har de motsvarighet i verkligheten? Senare har till exempel Seymour Chatman (1980) och Shlomith Rimmon-Kenan (1983) begrundat samma fråga och därigenom bidragit till teorin om litterär person. Till verken *Story and Discourse. Narrative Structure in Fiction and Film* av Chatman och *Narrative Fiction: Contemporary Poetics* av Rimmon-Kenan hänvisas i flera undersökningar av litterära personer. Sålunda hör de till de centrala verken inom forskningen i litterära personer. En annan grundfråga som tas fram i undersökningarna av litterära personer är relationen mellan handling och person (Nikolajeva 2002, ix). Även den här frågan resonerar Chatman och Rimmon-Kenan.

E. M. Forster har däremot kategoriserat olika litterära personer. I sin bok *Aspects of the Novel* (1963) presenterar Forster sin teori om så kallade *platta* och *runda* personer. (se kap. 3.3.)

Varken Forsters, Chatmans eller Rimmon-Kenans undersökningar har nått barnlitteraturen (Nikolajeva 1998, 24), som *Pappan och havet* hör till. Därför redogör Maria Nikolajeva i sitt verk *Barnbokens byggklossar* (1998) för hur särskilt romaner, det vill säga prosaberättelser för barn, får sin form. I verket behandlar hon även litterära personer. I sitt andra verk *The Rhetoric of Character in Children's Literature* (2002) koncentrerar Nikolajeva sig bara på litterära personer inom barnlitteraturen. I sina egna undersökningar har Nikolajeva (1998, 67–81) till exempel analyserat *Pippi Långstrump* på basis av olika Pippiböcker, *Janne* i boken *Janne min vän* och *Anne* i boken *Anne på Grönkulla*. Hon har stött sig på E. M. Foster och kategoriserat personerna antingen som platta eller runda litterära personer på basis av deras drag.

I sin helhet har litterära personer i Norden såsom i allmänhet väckt bara ringa intresse som forskningsobjekt inom litteraturforskningen. Det finns ändå några forskare som försökt hjälpa upp läget. Lars-Åke Skalin (2003a, 8) nämner Per Krog Hansen och hans doktorsavhandling *Karakterens rolle: Aspekter af en litterær karakterologi* (sv. Karaktärens roll: Aspekter om en litterär karakterologi) från 2000. Skalin (1991) själv tar upp frågan om skillnader i olika tolkningar av samma personer. I sin doktorsavhandling *Karaktär och perspektiv. Att tolka i litterära gestalter i det*

mimetiska språkspelet (1991) poängterar han till exempel att man inte kan närma sig litterära personer på samma sätt, om de verk, vars personer man analyserar, hör till olika texttyper. Om man avviker från den här principen leder det enligt Skalin (1991, 16) till en ”oroande tolkningsoenighet beträffande litterära karaktärer”.

Utöver Skalin och Hansen har Jukka Sahlberg (2009) gjort en nordisk insats i forskning i litterära personer. I sin avhandling *Hyvin toimeentulevat irralliset* (sv. De välställda fristående) syftar han på att framföra hurdana lärare det finns i finskspråkiga litterära verk och vilka ideologer som förknippas med skildringen av de här personerna. (Sahlberg 2009, 1.) Sahlberg jämför lärarpersoner med hjälp av Ewans (1971) så kallade *tre-axels-modell* som även Rimmon-Kenan (1983, 41–42) framställer i sitt ovan nämnda verk. Med andra ord analyserar Sahlberg lärarpersoner i finskspråkiga romaner ur tre olika perspektiv som är ”komplexitet”, ”utveckling” och ”inre värld” hos en person. (Sahlberg 2009, 20). Den här modellen anser Mervi Kantokorpi (2000, 123–124) vara ändamålsenlig, när avsikten är att skildra ett verks olika personer i relation till varandra, vilket är fallet i Sahlbergs, men inte i min undersökning.

I sin doktorsavhandling *Familjen i dalen. Tove Janssons muminvärld* (1988) redogör Boel Westin först för hur Tove Janssons tidigare författarskap och karriär som illustratör och tecknare har påverkat mumimböckerna. Men huvudsakligen syftar Westin (1988, 9, 16) på att beskriva hur Tove Jansson skapat och utvecklat muminvärlden, det vill säga mumimböckerna som Westin i sin avhandling kallar för muminvärlden. Enligt Agneta Rehal-Johansson (2006, 17–18) har Boel Westins undersökning inverkat på att mumimböckerna inte längre betraktas endast som barnböcker med en enkel handling. Westin har även diskuterat både barnlitteraturens och barnlitteraturforskningens roll till exempel i artikeln *Vad är barnlitteraturforskning?* (2002). Självt har Agneta Rehal-Johansson (2006) undersökt metamorfoser, det vill säga omvandlingar i mumimböckerna i sin avhandling *Den lömska barnboksförfattaren. Tove Jansson och muminverkets metamorfoser* (2006). De här verken spelar en biroll i den här avhandlingen, men de har erbjudit mig viktig bakgrundinformation.

Riitta-Leena Metsäpelto och Johanna Rantanen (2009) redogör för olika egenskapsteorier i deras artikel *Persoonallisuuden piirteet ihmisten samanlaisuuden ja erilaisuuden kuvaajina* (sv. Karaktärsdrag som skildrare av likhet och olikhet hos

människor). I artikeln läggs de huvudvikten vid femfaktorteorin som bestämmer så kallade fem stora drag hos människor. Femfaktorteorin, som är utarbetad av John Digman, Lewis Goldberg, Robert McCrae och Paul Costa på 1990- 2000-talet bygger på Gordon Allports, Hans Eysencks och Raymond Cattels tidigare egenskapsteorier. Vid sidan av Metsäpelto och Rantanen klargör till exempel Anneli Vilkkö-Riihelä (1999) och Armi Hakanen (1991) både femfaktorteorin och dess föregångare.

1.4 Disposition

Avhandlingen börjar jag med att svara på frågan vad som menas med begreppet *litterär person* (kap. 2). Till exempel resonerar jag om litterära personer kan jämföras med verkliga människor (kap 2.3). I det tredje kapitlet koncentrerar jag mig på begreppet *drag* och behandlar teorierna om *runda* och *platta* samt *statiska* och *dynamiska* litterära personer. Min undersökning och dess resultat presenterar jag i kapitel 4.

2 Litterära personer

2.1 Allmänt

Litteraturvetenskapen saknar enligt Seymour Chatman (1980, 107) och Shlomith Rimmon-Kenan (1983, 29) en djupgående teori om litterär person. Den här slutsatsen har även Jukka Sahlberg (2009, 6) dragit ännu över 20 år efter forskarna ovan. Likaså råder det brist på ”en allmängiltig forskningsmetod” för forskningen i litterära personer såsom Sahlberg (2009, 6) uttrycker problemet. Han (2009, 6) antar att bristen såväl på en teori som på en metod beror på själva litterära personer som i sin mångfald är en stor utmaning för forskare.

Det är alltså inte någon stor överraskning att barnlitteraturforskningen enligt Nikolajeva (2002, vii–viii) har kunnat dra bara lite nytta av den allmänna litteraturforskningens metoder och resultat angående undersökningar av litterära personer. Detta har lett till att det bara finns några undersökningar om personer i barnlitteraturen. En annan orsak är att en person anses vara ett så självklart element i barnlitteraturen att den därför inte har väckt intresse hos forskarna. (Nikolajeva 2002, vii–viii.)

Det finns två grundfrågor som mest diskuterats i samband med undersökningarna av litterära personer oberoende av om forskningsobjektet räknas till den allmänna eller barnlitteraturen. Den första frågan är relationen mellan handling och karaktär. Den andra är om litterära personer borde betraktas och analyseras som reella människor eller som rena ”textuella konstruktioner”. (Nikolajeva 2002, ix.)

2.2 Handling och person

2.2.1 Modernistiskt synsätt på litterära personer

Handlingen har genom många århundraden betraktats som det viktigaste elementet i berättelser. Den här uppfattningen härstammar från Aristoteles (1994, 24). Han har sagt att handlingen är kärnan i ett litterärt verk eftersom dess mål är att skildra verksamhet. Aristoteles baserar sin åsikt på texttypen tragedi. (Aristoteles 1994, 24.)

Aristoteles tankar företräder numera det så kallade *modernistiska synsättet* (Skalin 2003b, 125 och 145) på litterära personer. Inom dess ramar är personens främsta uppgift att utföra handlingen (Chatman 1980, 11; se även Sahlberg 2009, 27 och Skalin 1991, 22). Med andra ord uppfyller litterära personer vissa ”roller” eller ”funktioner” som författaren har avsett för dem (Skalin 1991, 21). Den här inriktningen kan även kallas för *den formalistiska och strukturalistiska teorin* om litterära personer (Skalin 1991, 21) eller för *den nominalistiska grunduppfattningen* om litterära personer (Wistrand 2003, 154).

De här rollerna eller funktionerna av litterära personer kan enligt Vladimir Propp (1928) indelas i sju kategorier. Sålunda är en litterär person alltid antingen ”antagonist[...]”, det vill säga motståndare, ”givare[...]”, ”hjälpare[...]”, ”den eftersökta” eller ”hennes fader”, ”hjärte[...]” eller ”den falske hjälten”. Annorlunda litterära personer finns det alltså inte om man följer Propps syn. (Skalin 1991, 21–22.) Den här inriktningen är ändå begränsad till texttypen *undersaga* (Skalin 1991, 22) som enligt Eva Nordlinder (1991) är den mest grundläggande typen eller genren av folksagan (Öis 2007, 6).

Greimas (1979) byggde vidare på Propps tankegång. Inom forskning i litterära personer introducerade han begreppen *aktör* och *aktant* som inte begränsas av en viss genre inom episk litteratur. Med begreppet *aktör* avser Greimas en litterär person som med sina karakteristika existerar bara på den så kallade ”ytstrukturen” i en skönlitterär text. Antalet aktörer i en berättelse är obegränsat. Däremot finns det precis sex olika

aktanter, det vill säga funktioner som anknyter till aktörer. Det kan finnas tiotals aktörer i en berättelse, men en aktörs uppgift, det vill säga roll eller funktion, är enbart en av de följande (Skalin 1991, 22):

sändare - objekt - mottagare
hjälpare - subjekt - motståndare. (Skalin 1991, 22)

Det betyder att varje aktör har alltid en viss roll. För de här rollerna intresserar sig Greimas mest. Drag, som en litterär person kan ha, är av underordnad betydelse. (Skalin 1991, 22).

Mervi Kantokorpi (2000, 117) påpekar att Propps och Greimas sätt att betrakta personer bygger på ”reduktion”. Då ger man en förenklad bild av en person för det inte annars är möjligt att placera personen in i modellen som Propps eller Greimas skapat. Betraktar man personer som komponenter i en modell, som prioriterar handling, förlorar de sin särprägel som de brukar ha i fiktiva texter. (Kantokorpi 2000, 117.) Således är forskare, som stöder sig på den formalistiska och strukturalistiska teorin, inte intresserade av hurdana personer beträffande deras personlighet det finns i litterära texter. I stället koncentrerar de sig på frågan vad personerna gör. (Chatman 1980, 111.) Nikolajeva (1998, 84) anser att Propps och Greimas modeller inte är ändamålsenliga om forskningsobjektet är en litterär person i en ”modern psykologisk barnroman”. Forskaren i modern psykologisk barnlitteratur intresserar sig enligt Nikolajeva (1998, 84) hellre för en persons själsliv och hans drag än för hans roll eller insats i handlingen. Nikolajevas ståndpunkt ligger till grund för mitt arbete också.

2.2.2 Traditionalistiskt synsätt på litterära personer

Jämfört med den modernistiska inriktningen tar man inom det så kallade *traditionalistiska synsättet* på litterära personer däremot avstånd från handlingens prioritet. Den här skolan framhäver litterära personer som en viktig komponent i litterära berättelser. Litterära personer kan skiljas från handlingen. En utgångspunkt vid en analys är inte en persons funktion utan en person i sig. Således riktas intresset till exempel mot så kallade karaktärsdrag. (Skalin 2003b, 125–126 och 145.) Begreppet *drag* tar jag upp på nytt senare i kap. 3.1.

Skalin (2003b, 127) anser båda synsätten vara motiverade. Chatman (1980, 110, 113) kritiserar synsättet på handlingens större värde jämfört med personer. Som protest påminner han om att det även finns sådana böcker där det enligt många läsare inte

händer något men som trots det innehåller personer av många slag. (Chatman 1980, 110, 113.) På någorlunda samma linje som Chatman är Skalin. Enligt honom (2003b, 127) beror kontroversen troligen på olika utgångspunkter. Den modernistiska skolan har koncentrerat sig på en genre som bygger på samspelet mellan handlingen och personer. Som exempel anför Skalin ”narrativ eller dramatisk fiktion”. I stället bygger den traditionalistiska riktningen sin uppfattning på sådana litterära framställningar som kännetecknas av karaktärsskildringen. (Skalin 2003b, 127.) Chatman (1980, 110, 113) lägger till att man måste göra slut på att rangordna handlingen och personen eftersom bådadera har en egen viktig funktion att fylla i litterära berättelser.

2.3 Förhållandet mellan litterära personer och verkliga människor

Vid sidan av diskussionen om handlingens och personers angelägenhetsordning präglas forskningen i litterära personer av frågan, om litterära personer kan jämföras med verkliga människor, med andra ord om de har motsvarighet i verkligheten. Nikolajeva (2002, x) talar om två olika syner på de litterära personernas ontologiska natur.

Inom *den textuella synen på litterära personer* (Hansen, N. G. 2003, 49) som är synonym till *den semiotiska och nominalistiska synen på litterära personer* (Skalin 1991, 30) ses litterära personer som textbundna konstruktioner. Vidare finns det inte något rum för spekulerande eller slutledningar. (Chatman 1980, 117–118; se även Skalin 1991, 30). Om en person vet forskaren bara det som står i texten. Han kan inte dra nytta av den människokänedom som han stöder sig på när han analyserar verkliga människor och deras uppförande. Han måste hålla sig till texten. Det här framhäver till exempel Marvin Mudrick (1961), som Skalin (1991, 32) refererar. Chatman (1980, 118) ifrågasätter det här betraktelsesättet och frågar, varför det är tillåtet att spekulera kring vändingar i handlingen men förbjudet att dra slutsatser till exempel om en persons karaktärsdrag på basis av texten. Enligt Nikolajeva (1998, 63) kan man förklara den här synen på litterära personen med utvecklingen inom vuxenlitteraturen. Till exempel finns det sådana personer i vuxenromaner som inte alls har någon ”psykologisk” egenskap. I barnböcker är personerna med psykologiska drag däremot mera regel än undantag. (Nikolajeva 1998, 63).

Det så kallade *mimetiska betraktelsesättet på litterära personer* (Rimmon-Kenan 1983, 33) utgår däremot ifrån att litterära personer kan jämföras med människor ur

verkliga livet och läsarens egna personliga upplevelser får påverka tolkningen. (Se bl.a. Rimmon-Kenan 1983, 33; Chatman 1980, 117–118; Hansen N. G, 49; Wistrand 2003, 154.) Här betraktas personer som ”öppna konstruktioner” (Nikolajeva 1998, 62). I litteraturen kallas den här inriktningen även för ”en realistisk” (Skalin 1991, 59) eller för en ”humanistisk grunduppfattning om karaktärer” (Wistrand 2003, 154). Sahlberg (2009, 16) formulerar att litterära personer så att säga representerar verkligheten. De kan gott och väl likna en verklig människa men i grund och botten saknar de motsvarighet i verkligheten. Rimmon-Kenan (1983, 33) säger att personer inte är några människor på samma sätt som läsares eller forskares medmänniskor.

Alla personer är ändå inte i mänsklig gestalt. Leksaker, djur och andra väsen som litterära personer betecknar särskilt barnlitteraturen. Kan man närma sig dem på samma sätt som människor? Den här frågan är högst relevant med tanke på mitt forskningsobjekt muminpappa som inte är en människa, men inte ett djur heller. Här måste man ta fasta på att djur, leksaker eller alla möjliga sagogestalter som personer är författarens verktyg att skriva barninriktade texter. Detta betyder att de bara spelar människans roll i texter och att de således kan ha samma egenskaper som verkliga människor. (Nikolajeva 1998, 13.)

En verklig människa och en litterär person är ändå inte likvärdiga, eftersom en person alltid är en representation av människan som forskaren konstruerar med hjälp av antydningarna som hittats i texten (Käkelä-Puumala 2001, 241). Med hänvisning till sin egen avhandling om lärarpersoner i finskspråkig litteratur säger Sahlberg (2009, 16) att litterära lärarpersoner utan tvekan bygger på verkliga lärare som vi möter i finskt skolliv men de saknar komplett motsvarighet i verkligheten. Sahlberg (2009, 15) är av den meningen att de här två inriktningen inte sällan utesluter varandra. I stället understödjer han åsikten att en person visst omfattar olika funktioner i en berättelse, men det gör en person inte ändå en neutral eller opersonlig gestalt. (Sahlberg 2009, 15.) Vidare konstaterar han att somliga personer, särskilt huvudpersonerna, lättare kan jämföras med verkliga människor än andra såsom bipersonerna som i extrema fall bara en gång visar sig i en berättelse och kommer därför aldrig läsaren nära (2009, 14).

3 Analys av litterära personer

Anders Palm (2002, 189) konstaterar att litteraturforskningen alltid baserar sig på texttolkning oavsett undersökningens teoretiska referensram. Tolkning som också kan kallas för interpretation betyder att man klargör både textens så kallade synliga betydelser och särskilt sådana betydelser som man enbart kan läsa mellan raderna. (Palm 2002, 190–191.) Annars uttryckt: Informationen kallas för direkt om det står skriftligt i boken såsom i satsen ”Naturligtvis tyckte pappan om att fiska...” (Jansson 1980, 97–98). Läsaren blir klart och tydligt medveten om att muminpappan gärna fiskar. Satsen ”De gick vidare mot fyren, mumintrollet såg pappan och mamman försvinna i slutningen med slokande svansar” (Jansson, 1980, 93) är däremot ett exempel på indirekt information där läsaren kan med hjälp av uttrycket *slokande svansar* dra slutsatsen att mamman och pappan är nedstämda. (Nikolajeva 1998, 55.)

Som resultat bildas en ny text där forskaren tolkar det som han läst. Till skillnad från den vardagliga läsförståelsen är den litteraturvetenskapliga texttolkningen noggrannare och har närläsning som bas. Målet är att läsaren når en djupare förståelse av texten. (Palm 2002, 190–191.) Även Sahlberg (2009, 9) påminner att forskaren som undersöker litterära personer måste kunna beskriva dem grundligare än till exempel recensenter som brukar vara nöjda med en lista med adjektiv.

Det är ytterst viktigt att forskaren håller sig till innehållet i berättelsen när han analyserar litterära personer. Försöker forskaren till exempel inpräglade andra egenskaper i personen än han kan konkludera av texten råkar han på villovägar. (Wistrand 2003, 153.) Wistrand (2003, 153) framhäver: ”Det vore detsamma som att skapa en ny karaktär.” På samma sätt får forskaren inte motivera en persons beteende med dess dåliga familjeförhållanden om det inte finns någon hänvisning till det i själva texten. Forskaren måste alltså vara försiktig med att han inte drar slutsatser för fritt. (Nikolajeva 2002, 8–9.) Mervi Kantokorpi (2000, 119) predicerar att en läsekrets som läser böcker för sitt eget nöjes skull visst kan byta åsikter om en person utanför de verks ramar där personen uppträder. Den vetenskapliga analysen av en person måste ändå grunda sig på den respektive kontexten. Nils Gundner Hansen (2003, 50) poängterar ändå att även forskarna måste först unna sig en fri läsoplevelse med verket som de senare undersöker. Han säger: ”En tekst åbner sig ikke for én, hvis man ikke åbner sig for den.” (sv. En text öppnar sig inte för en, om man inte öppnar sig för den.) (Hansen 2003, 50).

Skalin (1991, 40) lägger fram Monroe C. Beardsleys (1958) synpunkter på tolkningen. Beardsley delar tolkningen av litterära framställningar i tre dimensioner som är ”explikation”, ”belysning” och ”tolkning”. Till viss del är det möjligt för en forskare att förstå ett litterärt verk när han är underfund med enstaka ords betydelser. Den här dimensionen kallas för explikation. Om man koncentrerar sig i stället på att utreda ideologiska frågor i ett litterärt verk, går man över till tolkning enligt Beardsley. Nivån som kommer närmast och verkar lämpa sig bra för studerandet av litterära personer är belysning. Den bygger på idén, att ett stort antal innebörder, som existerar i ett litterärt verk, är implikationer, som enbart kommer fram genom slutledning. (Skalin 1991, 40.) Jag anser att explikation även står i samband med begreppet direkt information, medan belysning hänger samman med begreppet indirekt information, som nämnts ovan.

De här tankarna tjänar som rättesnöret för mig när jag närmar mig muminpappan som litterär person. Det första steget är att slutleda muminpappans drag med hjälp av närläsning. Men vad avses med ett drag i samband med litterära personer?

3.1 Drag

Litterära personer sägs besitta en eller flera *drag*. Ordet drag är en översättning av det engelska ordet ”trait”. Med stöd av de här dragen, som en person besitter antingen genom hela litterära framställningen eller bara i någon del av den, får läsaren en uppfattning om personen. (Chatman 1980, 125–126.) Enligt Roland Barthes (1974, 67–68) verifieras en person för en läsare först när läsaren har åtminstone ett namn på personen. Det är på namnet som alla drag fastnar i texten. Med namnet avser Barthes inte nödvändigtvis ett egennamn utan även ett pronomen markerar ett namn. Innan jag fortfar med att definiera företeelsen drag, vill jag ge ett exempel på hurdana drag en litterär person kan ha.

Nikolajeva (1998, 67–70) har analyserat *Pippi* i böckerna *Pippi Långstrump*, *Pippi Långstrump går ombord* och *Pippi Långstrump i Söderhavet*. Hon indelar dragen hos Pippi i två grupper, som är *yttre* och *inre drag*. Gruppen *yttre drag* omfattar information om ansiktsdrag, kroppsformer och kläder m.fl. Med andra ord är det frågan om, hur Pippi ser ut. Till exempel har Pippis ”hår [...] samma färg som en morot”, det vill säga orange. Vidare har Pippi exempelvis ”ett par svarta skor, som [är] precis dubbelt så långa som hennes fötter.” (Nikolajeva 1998, 68.) Pippis *inre*

drag, som Nikolajeva (1998, 68–70) kommit fram till, är till exempel *märkvärdig, ovanligt stark, snäll, generös, ensam, modig, självständig, rättvis, skojig, bråkig, besvärlig, okunnig, otrevlig* och *öm*. För draget *generös* redogör Nikolajeva (1998, 67) att hon har konkluderat det av Pippis återkommande goda gärningar mot andra personer.

Drag beskriver Chatman (1980, 126) som en relativt statisk egenskap jämfört med kortvariga känslor och sinnesstämningar som inte får blandas ihop med drag. Den ovan i samband med muminpappans och muminmannans slokande svansar nämnda nedstämdheten är ett exempel på kortvariga sinnesstämningar. Pippis generositet är däremot ett drag, en statisk egenskap. Men ett drag kan även ersättas av ett annat drag, det vill säga att personen kan förändras. Vidare kan en person ha motstridiga drag. Därtill kan en persons aktiviteter och vanor strida mot ett drag. (Chatman 1980, 126, 123.)

Stereotypa manliga litterära personer skildras enligt Nikolajeva (1998, 64–65) oftast som ”starka, våldsamma, känslokalla, hårda, aggressiva, tävlande, rovgiriga, skyddande, självständiga, aktiva, analyserande” och som ”rationella”. Därtill sägs att de ”tänker kvantitativt” (Nikolajeva 1998, 65). Men hur får man då reda på dragen hos en person? Temat har jag tangerat redan i början av det här kapitlet. På basis av det kan sammanfattas att en persons drag inte absolut står skrivet i texten utan läsaren måste även ha förmågan till att härleda draget med hjälp av antydningar som finns i texten (Chatman 1980, 125).

Att personen uppför sig upprepade gånger på samma sätt, är ett tecken för ett drag (”repetition”) (Rimmon-Kenan 1983, 39). Nikolajeva (1998, 67) talar om ”upprepningen av beteendemönstret”. På ett drag tyder även om personen följer ett visst beteendemönster även om situationer förändras (”similarity”). Men även motsatt uppförande kan markera ett drag (”contrast”). Om en person exempelvis ständigt är antingen i strid eller sams med sin kompis vittnar det om att personen har svaga sociala kunskaper. (Rimmon-Kenan 1983, 39.)

Enligt Garvey (1979) kan även så kallade ”fysiska” och ”psykologiska attribut” och deras relation till varandra avslöja olika drag. En persons rörelser och gester, det vill säga persons fysiska attribut, kan signalera om ett psykologiskt attribut som kan jämföras med ett drag. Sålunda framför Garvey (1978) nagelbitning som ett tecken på nervositet. (Rimmon-Kenan 1983, 40.) Enligt Hansen (2003, 49) stödjer läsaren sig på

all ”psykologisk” information om personen på samma sätt som när han skapar en uppfattning om verkliga personer. Även om utgångspunkten är densamma i båda fall, är vi medvetna om en klar skillnad mellan dem: I en litterär person är det fråga om en fantasifigur (Chatman 1980, 126).

Vidare kan fysiska och psykologiska attribut i kedja förmedla ett besked om ett drag. Som exempel anför Garvey (1978) en persons skräck för ormar, som läsaren kan sluta sig, när han ”ser”, hur personen reagerar, när han får syn på en orm. (Rimmon-Kenan 1983, 40.) Nikolajeva (1998, 55) sammanfattar att läsaren skapar en bild av en person på grund av personens uppförande, uttalanden, tankar och utseende (Nikolajeva 1998, 55).

Generellt kan man alltså säga att en litterär person är en kombination av olika drag, vilket Roland Barthes (1974, 67) beskriver på följande, relativt konstnärliga sätt:

[...] the character is a product of combinations: the combination is relatively stable [...] and more or less complex [...]; this complexity determines the character's "personality", which is just as much a combination as the odor of a dish or the bouquet of a wine. (Barthes 1974, 67)

Nikolajeva å sin sida (1998, 66) använder bilden *ett förgrenat träd* som enligt Rimmon-Kenan (1983, 37) härstammar från Hrusovski. Bilden *ett förgrenat träd* betyder att en litterär person bildlig kan jämföras med ett träd. Trädet har olika grenar som alla representerar ett drag hos en person. Alla grenar tillsammans bildar ett träd. Sålunda bildar alla drag tillsammans en litterär person. Såsom ett träd utvecklar sig under tiden, så utvecklar sig även en litterär person under historiens gång. Med detta menar Nikolajeva, att forskaren förr eller senare hittar det första draget som kännetecknar personen i fråga. I det momentet baserar sig uppfattningen om personen bara på det draget. När forskaren läser vidare hittar han andra drag, då han måste sätta det första draget och de andra dragen ihop och analysera deras samverkan. (Nikolajeva 1998, 66; Rimmon-Kenan 1983, 37.)

Det här arbetet bygger på den mimetiska synen på litterära personer. Jag närmar mig litterära personer som om de skulle vara verkliga människor. Därför använder jag en inom psykologin väletablerad egenskapsteori som hjälpmedel när jag kategoriserar information om muminpappan. Teorin heter femfaktorteorin. Den presenterar jag i följande kapitel.

3.2 Femfaktorteorin

Ur psykologisk synvinkel definierar Gordon Allport (1968) begreppet drag som ”en egenskap, som på nytt framträder i olika situationer”. Eysenck (1976) ser dragen som relativt konstanta vanor som påverkar varandra. (Hakanen 1991, 90, 93.) Inom psykologin och litteraturen definieras begreppet drag alltså mycket likadant. Men hur många olika drag finns det? Inom forskningen i karaktärsdrag har den här frågan ställts ofta även av de ovan nämnda forskarna. (Metsäpelto och Rantanen 2009, 76.)

Allport har gjort upp en lista över ord som han betraktar som egenskaper. Efter utgallring står på listan omkring 4 500 adjektiv. (Metsäpelto och Rantanen 2009, 73, 76; Vilkkö-Riihelä 1999, 519.) Enligt Raymond Cattell finns det 16 universella drag såsom självsäkerhet och praktiskhet. Därtill finns det enligt Cattell ytterst få drag som är utmärkande enbart för en enskild person. (Vilkkö-Riihelä 1999, 514, 522). Däremot har Eysenck framfört att det är grunddragen *utåtriktad-inåtvänd*, *neuroticism* och *psykotism* som är utgångspunkten för en skildring av en människas personlighet (Metsäpelto och Rantanen 2009, 74).

Den rådande egenskapsteorin idag är *femfaktorteorin* som bygger på tidigare egenskapsteorier och är utarbetad av Digman (1990), Goldberg (1990), McCrae och Costa (2003). Teorin utgår ifrån att det finns fem så kallade stora universella drag (eng. Big Five) som karaktäriserar varje människa mer eller mindre. De här dragen är *neuroticism*, *extroversion*, *öppenhet*, *vänlighet* och *samvetsgrannhet*. Tillsammans bildar de en draghierarki. De stora dragen står högst. (Metsäpelto och Rantanen 2009, 76). Varje stort drag indelas vidare i sex underdrag, vilket följande tabell belyser:

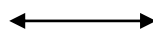
Tabell 1. Femfaktormodellen² (Metsäpelto och Rantanen 2009, 77³)

Fem stora drag	Underdrag
Neuroticism (instabilt känsloliv)	ångest, fientlig, deprimerad, mindervärdeskomplex, impulsiv och sårbar
Extroversion (utåtriktad)	varm, sällskaplig, självsäker, aktiv, spänningssökande och glad
Öppenhet (för allt nytt)	drömmare, konstnärlig, emotionell, flexibel, intellektuellt nyfiken och tolerant
Vänlighet	pålitlig, okomplicerad, hänsynsfull, anpassbar, modest och lättrodd
Samvetsgrannhet	skicklig, ordningssam, plikttrogen, målinriktad, självdisciplin och besinningsfull

Enligt femfaktorteorin finns det alltså sammanlagt fem stora drag och 30 underdrag som karaktäriserar en människa på ett eller annat sätt. Varje stort drag har ett motsatspar och deras relation betraktas som ett kontinuum även om det är bara den ena av de två ytterligheterna som anförs i själva modellen. Ändå handlar det inte om en så kallade antingen-eller-relation utan en person kan befinna sig till exempel mitt i kontinuumet, medan en annan person kan ha alla tecknen på neuroticism. (Se Metsäpelto och Rantanen 2009, 77 och även Vilkkö-Riihelä 1999, 522.) För de här motsatserna klargör jag nedan när jag en i taget framställer varje drag och dess underdrag. Den vänstra pilspetsen pekar på själva draget, medan den högra pilspetsen pekar på motsatsen till draget:

Neuroticism

Han är ifrån sig av många slags negativa känslor.

Hans känsloliv är stabilt.
Han blir inte nervös för småsaker.

Negativa känslor kontrollerar personen som karaktäriseras av neuroticism. Han är *ångestfylld, fientlig, deprimerad, impulsiv* och *sårbar*. Därtill kan han känna sig *underlägsen*. Neuroticism betyder alltså att känslolivet är i obalans. Nervositet är typisk för personen, han har många sorger och bekymren tynger. Han kan ha svårigheter att behärska sina känslor. (Metsäpelto och Rantanen 2009, 76–77.)

² Vad översättningen från finska till svenska beträffar har jag vid sidan av olika ordböcker stött mig i viss mån på psykologi studerande Rebecka Möbergs och Helena Perssons Kandidat-uppsats (2004).

³ Metsäpelto och Rantanen citerar Robert McCrae och Paul Costa (2003).

Extroversion

Han umgås gärna med andra människor.
Han ställer sig optimistisk till livet.
Entusiasmen är typisk för honom.

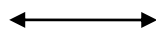

Han är inåtvänd och undviker stora folkmassor.

En extrovert person är mycket social. Han är utåtriktad. Därtill räknas till *extroversion* underdragen *varm, sällskaplig, självsäker, aktiv, spänningssökande* och *glad*. Den här personen skämtar gärna. Han är lekfull och lättinspirerad. Han söker sig till andra människor som han behandlar godhjärtat. Han är även en självsäker ledarpersonlighet. (Metsäpelto och Rantanen 2009, 76–77.)

Öppenhet

Han är alltid redo för äventyr och nya upplevelser.
Han ställer sig frimodigt till omvärlden.

Han bryter inte det konventionella och slår vakt om traditionerna. Han är inte villig att lära sig nya vanor eller att byta miljö.

Felaktigt kombineras draget *öppenhet* ofta med draget *extroversion*. Det är frågan om sociala relationer i *extroversion*, medan *öppenheten* hellre betyder vidsynthet. Personer som *öppenheten* karakteriserar är *drömmare, konstärliga, emotionella, flexibla, intellektuellt nyfikna* och *toleranta*. De vill se och uppleva allt möjligt. De har en outsläcklig kunskapströst. (Metsäpelto och Rantanen 2009, 77–78.)

Vänlighet

Han tänker på och verkar för sina medmänniskor.
Han är hänsynsfull.

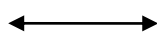

Han är en motvallskäring.
Han är negativt inställd.
Det är svårt för honom att visa empati.

Vänlighet, som bygger på förtroende mellan människor, förknippas även med välvilja. Personen som har draget *vänlighet* betraktas även som uppriktig och tjänstvillig. De verkliga underdragen är *pålitlig, okomplicerad, hänsynsfull, flexibel, blygsam* och *sensibel*. Man får inte förväxla *extroversion* med *vänlighet*. *Extroversion* har med socialitet att göra. Idag skulle man kunna tala om förmågan att kunna skapa ett så stort nätverk som möjligt, tycker jag. *Vänlighet* berör snarare kvaliteten på vänskapsförhållandena. (Metsäpelto och Rantanen 2009, 76–78.)

Samvetsgrannhet

Han vill nå sina mål.
Han har förmågan att styra
medvetet sitt uppförande.

Han lever ett oordnat liv.
Han brukar vara sen.
Man kan inte lita på honom.

Till *samvetsgrannhet* räknas underdragen *begåvad*, *ordningsam*, *pliktrogen*, *målinriktad*, *självdisciplin* och *besinningsfull*. Den som draget *samvetsgrannhet* karakteriserar sägs vara kompetent. Han är en god organisatör som ställer upp höga mål. Han vill ha framgång, men han tar inte ändå onödiga risker. (Metsäpelto och Rantanen 2008, 77–78.)

Mitt mål är inte att genomföra en djupgående psykologisk analys beträffande muminpappan. Inom psykologin analyseras olika dragers intensitet hos människor med hjälp av frågeformulär som undersökningsobjekten ofta själva fyller i (Metsäpelto och Rantanen 2009, 79). Däremot utnyttjar jag modellen enbart som ett verktyg för att kunna systematiskt samla ihop och kategorisera dragen hos muminpappan. Primärt bygger min undersökning ändå på närläsningen. Med hjälp av modellen grupperar och behandlar jag bara de drag som framträder i verket *Pappan och havet*. Jag syftar på att beskriva hurdan muminpappan är som litterär person. Troligen hittar jag inte något belägg för varje mindre drag, men mitt mål är ju inte att arbeta med de drag som inte beskriver muminpappan.

Hur kan litterära personer kategoriseras på basis av deras drag? Frågan besvaras i följande kapitel.

3.3 Platta och runda litterära personer

Enligt Forster (1963, 75) kan en litterär person vara *platt*, det vill säga ensidig, eller *rund*, det vill säga mångsidig. Nikolajeva (1998, 63) har översatt begreppen *platt* och *rund* från de ursprungliga engelska orden *flat* och *round*.

En person är helt *platt* om den endast besitter ett rådande drag eller om den helt och hållet saknar drag eller om den baserar sig på bara en grundtanke som står för utgångspunkten för dess beteende. Därför är det lätt att skildra platta personer eftersom deras drag är begränsade. Platta personer är ofullkomliga, outvecklade och man vet nästan alltid hur en person reagerar i olika situationer. Vidare kan en person betraktas som platt, om man kan gissa en persons avsikter, det vill säga vad han eller hon gör i följande avsnitt. (Forster 1963, 76–77, 85; Nikolajeva 1998, 63–65.)

Exempel på platta personer är enligt Nikolajeva (1998, 64) nästan alla bipersoner i Muminböckerna. Hon lyfter fram bland andra den förnuftiga *Snorken* samt *Hemulen* som är en tråkmåns och *Snorkfröken* som är fåfång (Nikolajeva 1998, 64).

Runda personer påminner om verkliga människor. Deras personlighet begränsar sig inte till bara ett drag utan de kan ha både goda och onda drag. Runda personer blir bekanta för oss när vi läser om dem men man kan inte vara säker på hur de kommer att bete sig i olika situationer på basis av vad vi tidigare har kommit underfund om personen. De kan alltså överraska läsaren. (Forster 1963, 76–77, 85.) Som exempel på runda litterära personer anger Nikolajeva (1998, 67) *Ronja* i boken *Ronja Rövardotter* och *Anne* i romanen *Anne på Grönkulla*.

3.4 Statiska och dynamiska litterära personer

Personerna kan skildras som *statiska* eller *dynamiska*. Statiska personer förblir som de är i början av berättelsen. De förändrar sig alltså inte. Däremot utvecklar sig dynamiska personer i takt med händelseförloppet. En person som betraktas som dynamisk kan till exempel genomgå en mognadsprocess. Ibland ger textens längd inte någon möjlighet för personen att utveckla sig märkbart. Ibland är det inte i författarens intresse att låta personen förändra sig. (Nikolajeva 1998, 63.) Till exempel blir mumintrollet mognare under historiens gång i *Pappan och havet*. För det första flyttar han hemifrån och för det andra är han inte längre rädd för Mårran i slutet av boken (se även Rehal-Johansson 2006, 143). Därtill beskriver författaren i *Pappan och havet* mumintrollet på följande sätt:

Nå[go]nting hade hänt med honom, han var ett annat troll med nya funderingar och han tyckte om att vara ensam. Nuförtiden lekte han inne i huvudet och det var mycket mer spännande. (Jansson 1980, 113–114; min kursivering)

Därför betraktar jag mumintrollet som en dynamisk person åtminstone till en del. Om muminpappan är en statisk eller en dynamisk person diskuterar jag i analysdelen.

I den äldre barnlitteraturen som i första hand syftar till att lära ut god moral finns det för det mesta statiska personer. Statiska personer är också typiska för böckerna som skrivits mest som tidsfördriv. Den nyare barnlitteraturen koncentrerar sig däremot på att beskriva barnpersonernas inre liv och mognadsprocess. (Nikolajeva 1998, 63.) I en sådan bok måste författaren enligt Nikolajeva (1998, 63) inkludera åtminstone en dynamisk person.

Man kan också kombinera de två sätten att närma sig litterära personer, det vill säga motsatsparen *statisk - dynamisk* och *platt - rund*. Det syftar jag på även i min undersökning om muminpappan. Till exempel beskriver Nikolajeva (1998, 65) *Pippi Långstrump* som en rund men statisk litterär person. Detta beror på att Pippi har flera drag, som sett ovan, men hon visar inte någon utveckling. När man analyserar personer måste man ändå komma ihåg att inte någon litterär person är fullständigt rund, platt, statisk eller dynamisk utan de oftast ligger mittemellan motsatsparen (Nikolajeva 1998, 66).

4 Analys av muminpappan som litterär person

Först har jag läst *Pappan och havet* för att få en helhetsbild av bokens handling. Därefter har jag excerperat alla textstycken där muminpappan antingen bara nämns av författaren eller en annan person eller där han själv är en aktiv aktör (se Skalin 1991, 40). De här textstyckena har jag skrivit upp i ett Word-dokument. Redan i den här fasen har jag tolkat innehållet för att få en första uppfattning av muminpappans drag. Textstyckena i Word-dokumentet har jag indelat i olika grupper. Alla textstycken som tyder på samma underdrag har jag kategoriserat till samma undergrupp. Ett textstycke kan ändå höra till två eller flera undergrupper om det innehåller tecken på olika drag. I samband med några drag tar jag även fram sådana enstaka omständigheter som strider mot själva draget. Först har jag alltså fördjupat mig i dragen hos muminpappan. Den här arbetsfasen har legat till grund för följande faser i analysen när jag har kategoriserat muminpappan som litterär person.

Även om olika namn på en litterär person inte omedelbart är några drag, redogör jag först hur muminpappan tilltalas och omtalas i verket *Pappan och havet*. Här såsom i kapitlen 4.1–4.3 har jag använt följande teknik vad som källhänvisningar beträffar. Sidnumren hänvisar till *Pappan och havet*. Namnet på författaren upprepas inte efter varje citat. Sidnumren står i den löpande texten endast om det är frågan om ett citat. Andra källhänvisningar står i fotnoter. Med detta syftar jag på det bästa möjliga läsbarhet.

I början av boken berättas om ”en pappa” (7). Det är fråga om ”muminpappan” (13, 27, 47, 48, 86, 99, 177, 191 och 199) som författaren kallar honom för åtta gånger. Namnet visar att muminpappan är far. Författaren använder också uttrycken

”mumintrollets pappa” (47, 56 och 165) och ”hans [mumintrollets] pappa” (33, 73 och 177), vilka preciserar att muminpappan är fadern till mumintrollet. Ytterligare använder författaren ordet ”pappan” (11, 47 och 83 m.fl.) när han berättar om muminpappan. Däremot kallar mumintrollet sin pappa en gång för ”gamla troll” (130) när mumintrollet för sig själv funderar på att muminpappan är för gammal att förstå mumintrollet.

I stället använder muminmamman, mumintrollet och lilla My, som jag räknar till muminpappans familj i den här boken, oftast den obestämda formen av samma ord, det vill säga ordet ”pappa”⁴. Skillnaden beror på att de tilltalar pappan, medan det är frågan om olika omtal i exemplen ovan (se Herbert 2009, 8). Den här skillnaden belyser följande belägg:

Tilltal Hördu *pappa*, sa mumintrollet. Jag har lite egna affärer i sandstranden. Jag ska träffa en av mina bekanta.

Omtal Jaha, sa *pappan*. Vi ses i morgon. Hej så länge. (202; min kursivering)

Till exempel muminmamman och muminpappan använder ordet ”pappa”, när de talar om honom med andra personer eller tänker på honom: ”Lägg den[...]här över pappa, sa hon. Det är inte bra att sova direkt på berget.” (39)⁵. Sålunda är den obestämda formen ”pappa” även omtal.

Tilltalsordet ”pappa” är det vanligaste i boken. Ytterligare tilltalar muminmamman muminpappan ”älskling” (10, 97 och 153) tre gånger och ”[s]nälla du” (17) en gång. De här uttrycken använder muminmamman särskilt i sådana situationer där muminpappan är lite irriterad och behöver blickas: ”Älskling, sa mamman ur köksfönstret. Vi tyckte det var onödigt att väcka dig. Det var en alldeles liten eld, det bara ryckte litet.” (10). På basis av olika tilltal och omtal på muminpappan kan man inte ändå säga någonting om dragen hos muminpappan.

⁴ Se till exempel på en av sidorna 8, 9, 11, 18, 19, 39, 55, 65, 66, 68, 96, 137, 144, 169, 170 och 202

⁵ Se även s. 41, 144 och 179, ”pappa” eller ”pappas”.

4.1 Dragen hos muminpappan

4.1.1 Utseende

På omslagsbilden i *Pappan och havet* rör en liten varelse som kan antas vara muminpappan. Läsaren får alltså en aning om hur muminpappan ser ut innan han ens har läst en rad i boken. Trots detta vill jag redogöra för hur muminpappan ser ut på basis av de antydningar som själva texten erbjuder läsaren eftersom det inte gäller en bildanalys i mitt arbete.

Muminpappan är inte en människa eftersom han har tassar⁶ och svans⁷. Detta avslöjar följande exempelfras: ”Pappan tassade omkring på måfå i sin trädgård och efter honom rasslade hans svans melankoliskt över den torra marken” (7). Såsom hos djur berättar pappans svans, på vilket humör han är: ”[J]o, hans svans var alldeles stel och tofsen vippade irriterat” (56)⁸. Men här handlar det om en kortvarig sinnestämning, det vill säga att vara irriterad, som man inte kan räkna till muminpappans drag. Den här skillnaden har diskuterats i kapitel 3.2.

Dessutom är muminpappan vit och har en nos⁹ i stället för en näsa, vilket kommer fram när muminpappan, muminmamman och mumintrollet stannar för att blicka mot fyren: ”Nu stannade de tre vita prickarna och vände nosarna uppåt för att titta.” (36). På ett annat ställe i boken låter man förstå att deras kroppsbyggnad påminner om ”päron” (138). Satsen ”Pappan stampade till det olycksaliga stället och gick långsamt nedåt trädgården för att *titta i glaskulan*.” (11; min kursivering) avslöjar indirekt att muminpappan har ögon. Av muminpappans fråga ”Hur mycket mat har vi ätit?” (97) kan man dra slutsatsen att han även har en mun.

På sig brukar muminpappan ha en hatt av något slag.¹⁰ Detta förekommer i följande satser där orden *han* eller *hans* hänvisar till muminpappan:

⁶ Se till exempel på en av sidorna 7, 8, 9, 11, 27, 45, 47, 54, 57, 58, 70, 88, 100, 111, 137, 154, 159, 172, 173 och 174

⁷ Se till exempel på en av sidorna 7, 8, 56, 65, 74, 93 och 203

⁸ Se även s. 8, 56 och 93

⁹ Se även på en av sidorna 11, 13, 31, 38, 66, 69, 111, 117, 137, 138, 154, 166, 169 och 173

¹⁰ Se på en av sidorna 9, 25, 33, 39, 195. Hatten nämns även på sidorna 57, 89, 183 och 194. Jag antar att det handlar om den främmande hatten på de här ställen.

Hans hatt rullade nedför trappan. (9–10)

Han rättade till hatten och sa, nu far vi. (25)

Han var glad och klarvaken och hade hatten i nacken. (33)

Tycker du jag kunde ge fiskaren min gamla svarta hatt? Inte kommer jag väl att gå i cylinder vidare. (195)

Innan familjen flyttar till ön är hatten alltså en cylinderhatt. Senare klär han på sig ”en alldeles främmande hatt med mjuka hängande brätten och knölig kulle” (49), vilket väcker förvåning hos familjen för de är vana vid ”muminpappans hatt” (199) i stället för ”fyrvaktarens hatt” (97, 110 och 167).

Förutom hatten är en pipa utmärkande för muminpappan, för han pysslar med sitt med pipan i munnen ibland¹¹. Hatten och pipan är alltså attribut, som kännetecknar muminpappan (se Nikolajeva 1998, 55).

Muminpappans son är ett troll¹². Så kan man sluta sig till att pappan hör till samma art. Sammanfattningsvis får vi alltså veta att muminpappan eller pappan är ett vitt päronformigt troll med hatt på huvudet och med tassar, svans och nos.

4.1.2 Neuroticism

Som redan konstaterat delar sig neuroticismen i sex underdrag: ångest, fientlig, deprimerad, mindervärdeskomplex, impulsiv och sårbar. Muminpappan lider av ångest och depression. Intensiteten på de här dragen varierar i olika delar av berättelsen. Ytterligare visar han sig som fientlig och sårbar. De här slutledningarna belyser jag nedan.

Redan i början av boken känner muminpappan sig frustrerad för han har inte någonting att göra.¹³ Om nedstämdhet signalerar även ”hans svans” (7) som är nedtryckt¹⁴. Muminpappan känner längtan till sjön¹⁵ och vill flytta till en ö¹⁶. Av muminmannans fundering kan man sluta sig till att muminpappan känner **ångest** och att det är orsaken till att familjen ska byta omgivningen:

¹¹ 9, 11, 35, 95, 117, 165 och 202

¹² ”mumintrollets pappa” (47)

¹³ 7

¹⁴ 7 och 8

¹⁵ 8–9,

¹⁶ 18, 22, 27, 33–34 och 125

Så underligt, tänkte mamman bekymrat. *Så underligt att folk kan bli melankoliska och arga av att ha det bra. Men är det så, så är det så. Och då är det väl bäst att börja om från andra ändan.* (24; min kursivering)

Med ordet ”folk” syftar muminmamman, tycker jag, särskilt på muminpappan vars önskan om inte befallning det är, att familjen flyttar från mumindalen.

Även om det finns ”massor att göra” (50) på ön, vilket muminpappan har saknat hemma, blir hans ångest ändå starkare på grund av olika motgångar på ön. Först är nyckeln till fyren försvunnen, vilket gör muminpappan **deprimerad**¹⁷. Därefter lyckas muminpappan inte som fyrvaktare. Det tycker han själv för han vet inte hur han skulle få fyren att tändas¹⁸. Misslyckandet får honom att ha mardrömmar¹⁹, vilket jag betraktar som ett tecken på ångest också. Även ”vågbrytare” (92) går i sönder²⁰. Muminmamman läser muminpappans tankar och bli bekymrad över muminpappan:

Nu var det allvarligt. Mamman störtade över den våta sanden och ut i vattnet för att visa sin sympati, det var bättre än att säga nå[go]nting, just nu. (92).

Inte heller står fiskelyckan muminpappan bi. Näten är fulla av vattenväxter (88), vilket tar på krafterna hos muminpappan²¹: ”Det[...]här med sjögräset kom just ovanpå eländet med fyrljuset, det var orättvist.” (89). Senare byter muminpappan nätfiske mot spinnfiske och plötslig verkar han ha ett patologiskt behov av ”att svirvla” (101)²² och att föreläsa om fiske²³ och Muminpappan verkar ha tappat koncepten, vilket han senare begriper med hjälp av lilla My och muminmamman²⁴. Till och med mumintrollet bekymrar sig för muminpappan. Han önskar att inte bara havet utan också ”[ön] börjar gilla pappa...” (125).

Mest får muminpappan ångest inför de krav som han på sätt och vis själv har ställt på sig. Han försäkrar att han ”vet allting som har med havet att göra.” (54)²⁵. I stället är ”[b]ryggor och vägar och fiske och så[da]nt[...]där [...] bara för småfolk” (117) enligt muminpappan. Havet konstrar ändå, vilket gör muminpappan mera förvirrad. Han

¹⁷ 37–39 och 44–45

¹⁸ 56–57, 69 och 72–73,

¹⁹ 58–60

²⁰ 92–93

²¹ 88–90

²² Se även 109–110

²³ 101

²⁴ 109–110

²⁵ Se även 13 och 86

börjar utreda ”havets hemliga lagar” (167), ”de stora sammanhangen” (117) för han tycker, att det inte finns någon annan utväg ur situationen²⁶:

Idén med alltihop är att hitta havets hemliga lagar. Jag måste förstå det för att kunna tycka om det. *Jag kan inte vara glad på den här ön om jag inte tycker om havet.* (167; min kursivering)

Projektet visar sig att vara mera utmanande än muminpappan har tänkt sig. Nya händelser och observationer omstörtar alltid hans tidigare teorier²⁷. Han är trött med att stöta huvudet i väggen. Pappan märker också själv att han känner sig dålig, för han vill inte ens ha sina favoritgodis²⁸ som muminmamman ”ställde [...] på pappans hylla i berget som en uppmuntran i arbetet.” (122). Att han inte ätit godis avslöjar muminpappan ändå först när han igen är bättre i balans. För att hjälpa till i situationen kräver muminmamman: ”Om vi inte gör en utfärd nu på fläcken går det på tok med oss allihop!” (138). Även författaren sammanfattar: ”Hela öns vemod och hela havets enslighet hade krupit in i dem” (187). Muminmamman och författaren hänvisar till hela familjen, men muminpappan är en av familjen och därför gäller muminmammans och författarens kommentarer även muminpappan. Både de här kommentarerna och muminpappans fundering ovan bekräftar mina slutsatser om pappans ångest och depression²⁹.

För ångest talar ytterligare besvikelse, som muminpappan känner, när han anser att han har ”bli[vit] lurad” (111): ”Han var förbryllad och hade alldeles kommit av sig.” (111) Muminpappan är ändå inte säker på, om han skulle skylla på ”havet”, ”gloet”, ”fyren eller fyrvaktaren” för det (111). Författaren tillägger att muminpappan har börjat bete sig ”hotfull[t]” (111). Det här beteendet vittnar om nästa underdrag som är fientligheten.

Enligt min uppfattning visar sig **fientligheten** hos muminpappan som upphetsning i sådana situationer som utomstående skulle betrakta som en småsak³⁰. Till exempel verkar muminpappan vara förnärad av att muminmamman och andra familjemedlemmar har skött en eldsvåda utan honom:

²⁶ 118, 162, 167

²⁷ 111–112, 117–118, 120–121, 137, 143, 153–154, 159–162, 165–166, 167–169 och 182–183

²⁸ 176

²⁹ Se även s. 191: ”Jag är rädd för att plötsligt känns det som måndag igen”.

³⁰ 9–11, 14–15 och 17

Pappan tvärstannade och hettan kröp in i halsen på honom. Har ni släckt den utan mig, sa ha. Varför sa ingen nånting åt mig? Ni lät mig sova och sa ingenting! (10)

Resultatet blev att muminpappan ”ville vara sårad” (11). Liknande reagerar muminpappan när mamman är av den meningen att familjen inte behöver vara rädd för Mårran:

Fint, sa pappan och ställde tillbaka eldgaffeln i sitt hörn. *Fint! Om hon inte är ett dugg farlig så behöver ni inte beskyddas. Så skönt!* Han fort ut på verandan, högg osten och korven i förbifarten och störtade vidare ut i det ensamma mörkret. (17; min kursivering)

Orsaken till muminpappans ilska är alltså att det inte längre finns ett behov av att spela beskyddarens roll (se kursivering ovan). Här är lilla My glad över muminpappans reaktion, för muminpappan brukar vara ”arg på fel sätt, han blåser inte ut nånting, han drar i sig” (11). Med andra ord undertrycker muminpappan vanligen sin ilska. Tecken på fientligheten, som man kan läsa mellan raderna, är även att muminmamman måste överväga om muminpappan tar illa upp, om hon tar sig en tupplur (25). Därtill ängslar muminmamman sig för muminpappans reaktion, om han inte hittar ön och är tvungen att återvända till mumindalen:

Hennes huvud var fullt av små funderingar som inte fick plats. Måtte den brinna, tänkte hon. Han är så glad. Måtte det nu bara finnas en fyr därute och inte en fluglort – det är alldeles omöjligt att fara hem igen... efter en så stilig avfärd... (30)

Enligt min tolkning önskar sig muminmamman alltså att muminpappan håller sig glad för hon vill inte att muminpappan igen blir ett troll med ångest.

Det sista underdraget inom neuroticism som verkar beskriva muminpappan är **sårbarheten**. Till exempel tål muminpappan inte misslyckanden³¹. Detta beror på att han varken vill vara rådlös eller okunnig inför sin familj. Det är besvärligt. Därför drar han sig för att ta itu med en uppgift till exempel att tända fyren, om han vet att den troligen inte får sin lösning. Han kommer på ett annat göromål i stället eller undviker fyrtornet även om han borde reparera taket som läcker.³² En gång räddar fiske muminpappan från att vara tvungen att försöka tända fyren igen:

³¹ 37–39, 56–57, 89–90 och 92–93

³² 69, 72–73, 86, 95, 97–98 och 100

Men om han klev upp för stegen visste de andra naturligtvis vad han höll på med. Och när han kom ner igen visste de att han inte hade fått fyren att brinna. [...] Där låg nätstickan på fönsterbrädet. Naturligtvis. [...] *Pappan kände en stor lättnad*. Han vände sig om och sa: Ikväll lägger vi nät. (72–73; min kursivering)

Även fiske kan ändå vara en risk för ett misslyckande som pappan vill undvika inför familjen: ”Man borde aldrig tala om gäddor förrän man har dragit upp dem. [...] han tyckte inte alls om att komma hem utan fisk” (97–98). På samma sätt känner muminpappan sig obekvämt om han inte omedelbart kan svara på en fråga:

Pappan bet i sin pipa och letade förtvivlat efter en förklaring. Det var så hemskt att behöva säga »jag vet inte», han var trött på att ingenting förstå. (165)

I stället för att muminpappan skulle kunna medge att han inte vet ett svar, griper muminpappan till en nödlögn eller försöker att få tid för att kunna begrunda problem.³³ Muminpappan är sårbar även i det avseendet att han med undantag för en händelse³⁴ inte söker hjälp hos sin familj i problemfall. Till exempel erbjuder sig muminmamma att hjälpa till med fyren. Men muminpappan reagerar ilsket på muminmammans idéer och utan respekt³⁵. Min konklusion är att muminpappan försöker lösa sina problem själv trots att han håller på att bli förtvivlad. Med olika negativa känslor har muminpappan alltså hamnat i ett ekorrhjul som orsakar honom ångest.

4.1.3 Extroversion

Ovan har muminpappan framträtt i en negativ dager. Även om nedstämdheten tar överhand hos muminpappan uttolkar jag att muminpappan hellre är en utåtriktad än en inåtvänd person. Den här uppfattningen stödjer till exempel att muminpappan har en ledarroll i olika sammanhang. Ledarskapsaspekten tar jag fram av den orsaken att extroverta personer ofta är ledarpersonligheter (se 3.2). För det första är muminpappan far. Han verkar vara familjeöverhuvud som funderar på om även andra pappor blir förargade på deras egen familj, med andra ord ”om andra pappor ha[r] det likadant” (45). För det andra är han i sin roll som fyrvaktare chefen på ön: ”Med stor högtidlighet och magisk kraft var muminpappans pappa utsedd till fyrens ägare och

³³ 38–39 och 165

³⁴ ”Han *tittade frågande* på muminpappan.” (167; min kursivering)

³⁵ 56–57

bevakare.” (47)³⁶. För det tredje står han ofta till rors på båten Äventyr och kan sålunda betraktas som befälhavaren på båten³⁷.

På basis av *Pappan och havet* räknar jag särskilt underdragen värme, sällskaplighet och gladlynthet till muminpappans drag. Jag anser att underdraget aktiv överlappar med sällskaplighet. Av den här orsaken behandlar jag det inte separat. Underdragen självsäker kom jag däremot att tänka på beträffande muminpappan först när jag läste om femfaktorteorin. Muminpappan ger intryck av att vara en **självsäker** person. Självsäkert styr han en båt³⁸, tar upp nät, snickrar olika föremål och klargör olika företeelser (se 4.1.6 och 4.1.7) Självsäker är muminpappan i situationer som han är van sig vid, medan motgångarna, såsom vi redan vet, får honom att känna sig usel. Därför kommer självsäkerheten inte tydligt fram eller den är inte uppenbar.

Sina medmänniskor bemöter muminpappan **varmhjärtat** många gånger. För det första föreställer han sig i sina tankar till exempel hur trevlig det skulle vara att kunna glädja familjen med en ny terrass.³⁹ För det andra vill pappan stärka muminmammans glädje över att muminmamman har hittat lämplig jord för sina växter: ”Pappan skrattade och slog ut med tassarna i en stor gest som skänkte mamman hela havets gungande tångskogar.” (54). För det tredje beskriver muminpappan muminmamman hjärtligt till muminpappan: ”Din mamma kan inte hantera yxa, sa han. Men hon sågar bra. Jag får lov att göra vedbacken lite större så att vi kan hålla på samtidigt.” (195). För det fjärde bjuder muminpappan fiskaren, som bor på samma ö, på besök⁴⁰. När det klarnar för muminpappan, att fiskaren har födelsedag snart, bestämmer muminpappan att ”ge fiskaren [sin] gamla svarta hatt” (195) som gåva. För det femte är hans olika situationsbundna uttryck såsom ”Välkommen hem!” (37) och ”Har den äran” (198) vittnesbörd om ett artigt uppträdande inför andra. För det sjätte bemöter han varmt även sin största motståndare, det vill säga havet, i senare delen av berättelsen. Muminpappan låter hjärtat tala⁴¹:

³⁶ 35, 47 och 56

³⁷ Se till exempel s. 23–24, 32–33 och 88–89

³⁸ 27

³⁹ 8

⁴⁰ 84 och 173

⁴¹ 186

Du försökte med oss, sa han. Du hittade på alla slags trakasserier men det gick inte. Vi klarade oss. Jag funderade ut dig och det tyckte du inte om. Vi fortsatte att bygga i alla fall. Va? Förresten, fortsatte pappan, i rättvisans namn måste jag säga att det[...]där med whiskylådan var hyggligt. Jag förstår nog vad du menade. Du kan ta ett nederlag. Men att sen ge sig på ön för att vara ovanpå, det var futtigt. Och allt det[...]här säger jag bara – eller nästan bara – därför att jag tycker om dig. (186)

I citatet åskadliggörs att muminpappan är varm. Jag anser, att det här underdraget står i samband med sällskaplighet, som är kännetecknande för muminpappan också.

Muminpappan umgås gärna med andra⁴² om han bara är på gott humor. Motsvarande söker sig hans familjemedlemmar till muminpappan⁴³. Han är **sällskaplig**. Ytterligare försöker muminpappan bli bekant med nya människor såsom med fiskaren i den här berättelsen. Att komma i kontakt med fiskaren visar sig ändå vara svårare än muminpappan kan tänka sig. Fiskaren ger bara ordknappa och ohövlige svar.⁴⁴ Muminpappan tycker, att han har ”aldrig träffat på nån som det var så svårt att prata med.” (98) Med mumintrollet går det smidigare⁴⁵:

Han [mumintrollet] var ohyggligt smickrad över att *pappan talade med honom om stora, viktiga saker* och ansträngde sig våldsamt att begripa vad det var fråga om. (167; min kursivering)

Här är det frågan om ett ömsesidigt samtal. Till selskapligheten räknar jag inte ändå till exempel muminpappans föreläsningar om fisk⁴⁶. Jag anser att monologer inte har någonting med sällskapligheten att göra, medan tystnaden i vissa situationer kan vara tecken på sällskaplighet: ”De [muminpappan och mumintrollet] drog upp båten *under sällskaplig tystnad* och vandrade hemåt över ön.” (74; min kursivering). Här beror tystnaden alltså inte på att muminpappan och mumintrollet är arga på varandra.

Förutom att muminpappan vill genomföra sina undersökningar för sig själv (112), söker han ensamhet endast i pinsamma situationer, som jag har redogjort för ovan, eller när han blir frustrerad över sitt forskningsarbete: ”Pappan talade inte så mycket om sina undersökningar längre.” (120). Jag anser att de här händelserna inte ändå upphäver selskapligheten hos muminpappan.

⁴² Se exempelvis s. 20–21, 27, 30–31, 33, 49, 54, 70–72, 73–74, 89, 98, 112–113, 140, 147, 167–169, 173–177, 181–182, 186, och 202

⁴³ Se exempelvis 66 och 165

⁴⁴ 30–31, 69–70, 98–99, 173, 181–182, 200 och 202

⁴⁵ 167–169

Tecken på draget **gladlyntheten** (glad) behövs inte läsa mellan raderna, som följande exempel belyser: ”Ni fryser väl inte, ropade han *glatt*.” (27), ”Han är så *glad*.” (30), ”Trött och *glad* gick pappan hemåt genom ljungen.” (69), ”Nej vad jag är *lycklig* - det är som om jag höll hela världen i min tass! (70), ”Pappan blev våldsamt *glad*.” (112), ”Pappan *skrattade* [...]!” (175), ”Alla *skrattade*.” (177; se även 177), ”Han *skrattade* medan han sprang.” (186). Alla kursiveringar är av mig. Satsen ”Frukosten var mycket *glad*.” (143) berättar däremot indirekt att muminpappan, som har ätit frukost med andra, har varit gladlynt. På gladlyntheten tyder även visslandet som läsaren får ”höra”, när muminpappan sysslar med en miniatyr⁴⁷: ”Nu visslade pappan havsörnsvalsen, den var han fin på.” (22). Ytterligare får vi lära oss att pappan skrävar välvilligt. Därför strider mot den normala, gladlynta muminpappan en förändring i hans sätt att tala: ”Han skröt inte på sitt vanliga hemtrevliga sätt” (101). På basis av det här citatet brukar muminpappan alltså i regel vara glad och trevlig.

Glädjen anknyter till iver (Metsäpelto och Rantanen 2009, 76). Muminpappans iver kommer fram i sådana situationer där han är glad över en händelse. Läsaren kan känna muminpappans iver när muminpappan fröjdar sig över hur kolossal fyren är⁴⁸ eller vad allt det finns att göra på ön: ”Här finns massor att göra! Tänk er, tänk bara, att få bygga i hela sitt liv och göra om ön tills den är fulländad, ett underverk... ”(37). På motsvarande sätt reagerar muminpappan när han hittar någonting intressant såsom ett glo, en slags klipphåla full av vatten, eller när han får en snilleblix⁴⁹ beträffande gloet. Sina glädjeämnen vill han absolut berätta för andra. För muminpappan gäller att delad glädje är dubbel glädje. Motsvarande skiner muminpappans ansikte av belåtenhet och glädje, när familjen beger sig i väg mot ön⁵⁰.

Jag har märkt att muminpappan är lekfull, även om han har tendens till melankoli. Med en lekfull person avser jag en vuxen som å den ena sidan tycker om att leka med leksaker och som å den andra sidan är skämtsam. I mumindalen njuter muminpappan om att leka med en glaskula: ”Det tyckte muminpappan om, det var hans kvällslek.” (13). På samma sätt tycker han om att syssla med en miniatyrmodell av fyren⁵¹.

⁴⁶ 72 och 101

⁴⁷ 20 och 22

⁴⁸ 35–36

⁴⁹ 70, 111–112, 137 och 186

⁵⁰ 23–24

⁵¹ 20–21

Senare leker han även med den riktiga fyren: ”Pappan släckte stormlyktan och lät stranden försvinna. Han ville inte att fyren skulle se honom än.” (34) När muminpappan däremot hittar nyckeln, som vållat huvudbry, skämtar han överraskande om hur han fått nyckeln:

Var fanns den? ropade trollet.

Å, det vet man inte så noga, sa pappan hemlighetsfullt. Världen är full av stora märkvärdiga ting för den som är färdig för dem. Kanske det var den största och vitaste måsen som överräckte nyckeln till mig...

Hah, sa lilla My. Med sidenband och orkester, va!? (47; min kursivering)

Kanske är muminpappans mål med detta att andra skulle glömma hans tidigare vresighet. Det får vi aldrig veta. När muminmamman förslår en annan utfärd som jag hänvisat tidigare, driver muminpappan med muminmamman välvilligt: ”Du med dina utfärder!” (175). Muminpappan har alltså en tendens att skoja.⁵² Men det är alldeles sant att utfärder är familjens intresse. Den här aktiviteten anknyter till det nästa drag som är *öppenheten* för allt nytt.

4.1.4 Öppenhet (för nya upplevelser)

Nu känner vi muminpappan, som har tendens till neuroticismen, men som ändå är utåtriktad. Här får vi veta hurdana beröringspunkter draget öppenhet för nya upplevelser har med muminpappan. Av de underdragen kommer intellektuell nyfikenhet, drömmande, flexibilitet och tolerans nära muminpappan. Det finns en mänsklig relation i boken som tyder på underdraget tolerans också.

Redan muminpappans önskedröm om att flytta till en ö visar oss att muminpappan är öppen för nya upplevelser. Enligt mumintrollet är det frågan om ”en förändring, inte bara ett äventyr” (33). Ett annat tecken på öppenheten är att muminpappan vill ”göra nånting annat, nånting nytt. Nånting oerhört” (110). Som **drömmare** kan han betraktas också. Till exempel fantiserar han om ”en riktig storm” på följande sätt:

[...]fyrvaktarens hatt hade han nedöver nosen och han tänkte, om det skulle bli en riktig storm. En väldig. Man skulle springa omkring och rädda saker och se till att familjen inte flög bort. Man skulle gå upp i tornet och bedöma

⁵² Se även 176–177

vindstyrkan... komma ner igen och säga, tretton beaufort. Nu ska vi ta det lugnt. Här är ingen anledning till oro... (110)

Muminpappan drömmer alltså inte bara om stormen utan också hur han skulle handla under den. Jag tolkar även leken med glaskulan som drömmande:

Där kom hon kilande som ett vitt beskäftigt klot längst bort bland de blåaste skuggorna. Där strövade muminrollet förbi, fjärran och privat, där slank lilla My uppåt sluttningarna, närmast som en rörelse, man såg henne knappt. [...] *Men inne i sin spegelbild blev de allesammans otroligt små och glaskulan gjorde deras rörelser vilsna och planlösa. Det tyckte muminpappan om, det var hans kvällslek. Det gav honom en känsla av att de behövde beskyddas, att de sjönk i ett djupt hav som bara han kände till.* (13; min kursivering)

Kulan visar familjen som sådan som muminpappan vill den vara, det vill säga som avhängig av muminpappan. Fantasifullheten som hänger ihop med drömmandet kommer fram när muminpappan pysslar med sin ”fyrmodell”(16):

Titta på de här järnkramporna, sa han. De är inhuggna i klippan, där klättrar man upp till fyren. Man får passa sig om det är hårt väder. Ser du, båten glider fram mot berget på en vågkam – man hoppar över, hakar sig fast, kilar upp – under tiden stöter båten ifrån... när nästa våg kommer är man i säkerhet. Man kämpar sig fram mot vinden, här, ser du, utmed räcket – man får upp dörren, den är tung. Så, nu faller den igen. Man är inne i sin fyr. Man för bara havet på avstånd genom de tjocka murarna. Det dånar därute, runt om, och båten är redan långt borta. (20)

Knåpandet med fyrmodellen har jag kategoriserat som ett tecken på draget extraversion också. Citatet är löstryckt ur en scen som speglar även sällskapligheten och lekfullheten som tyder på extraversion.

Fantasirikedomen hos muminpappan framkommer också när han försöker att ”känna[...] fram” (45) nyckeln. Det är en metod som muminpappans ”svärfar” (47) har använt med framgång i stället för konkreta spaningspådrag⁵³. Muminpappan fantiserar var fyrvaktaren har kunnat vandra och försöker på det sättet att hitta nyckeln. Jag anser att han även kastar sig i ett slags äventyr när han försöker att förnimma fram nyckeln. Vid sidan av fantasier är muminpappan intresserad av fakta också.

Den intellektuella nyfikenheten, som jag förstår till exempel som ett starkt intresse och som en outsläckt kunskapsörst för olika företeelser, är ett av de mest

⁵³ 45–47

uppseendeveckande underdrag hos muminpappan på basis av *Pappan och havet*. Redan i början av boken får vi en hänvisning till muminpappans forskarnatur när muminpappan konstaterar, att han ”studerar eldens teknik” (9). Han observerar olika ljud⁵⁴ som han hör på ön och drar slutsatser om vilken ändå som orsakar den: ”Han tänkte, det måste ha varit en fågel. Så underliga läten de kan ha.” (57). Det var ändå inte en fågel utan Mårran varje gång. På samma forskande sätt jämför han sina egna antaganden om fyren när han för första gången ser den verkliga fyren med egna ögon:

Nu kunde pappan se att taket inte alls var så spetsigt som han hade trott och att det inte fanns något räcke. Pappan betraktade den länge, den mörka övergivna fyren, och småningom blev den mindre och fick lagom rum bland de tankar och bilder han hade förut. (35)

Det är alltså obestridligt att muminpappan iakttar och betraktar omvärlden och dess företeelser. Ändå är det särskilt havet och ”allt som har med [det] att göra” (117)⁵⁵, som väcker den intellektuella nyfikenheten hos muminpappan:

Du får låna mig lite av dendär rödmönjan, sa pappan. Jag ska måla lågvattenmärken på fyrberget innan det stiger igen och kontrollera vattenståndet på allvar. Ni förstår, *jag vill komma underfund med om havet har något s y s t e m eller om det bär sig åt precis hursomhelst...* det är viktigt. (143; min kursivering)

Beträffande havet ställer muminpappan upp egna ”teorier” (118 och 120), samlar ”material” (143), skaffar fram ”bevis” (118 och 160), för han planerar att skriva ”en avhandling” (117, se även 143) om ”det riktiga stora havet” (117).

I femfaktormodellen är **flexibiliteten** ett av de underdrag som avspeglar draget öppenhet för nya upplevelser. Muminpappans uppförande signalerar ändå ett motsatt drag. Han har inrotade vanor⁵⁶. Följaktligen brukar han ifrågasätta de sätten att handla i olika situationer som avviker från hans egna. Den här uppfattningen om muminpappan ger jag nu några exempel på. Muminpappan tycker att det är särskilt pappors uppgift att besluta när det är höst och dags ”att tända lampan” (15). Kategoriskt är också att ”fyrarna brinner” (30). Andra möjligheter finns det inte enligt muminpappan⁵⁷. Ytterligare måste det finnas en ”bruksanvisning” (83) för hur man

⁵⁴ 57, 74 och 91

⁵⁵ 70–71, 111–112, 117–118, 118–121, 137, 143, 153–154, 159–162, 165–166, 167–169, 178, 182–183 och 184

⁵⁶ 14–15, 25, 30, 38–39, 56, 58, 69–70, 83, 129–130 och 152–153

⁵⁷ 30 och 56

tänder fyren. Det är "[o]förlåtligt" (83) om det saknas. Vidare kan en nyckel inte förvaras i en annan plats än "på sin spik" (38). "[P]å sin spik bredvid dörren" (25) brukar man hänga upp nyckeln även hemma i mumindalen. Vidare är mammans plats "inomhus om kvällarna" (152) och det är bara fyrvaktaren eller hans tjänsteförrättande såsom muminpappan som får sträcka ut sig i "fyrvaktarens säng" (58). Fiske med metspö lönar sig endast "i juli" (70) och "väggalmackan" (129–130) måste alltid hänga på väggen. På det här viset dikterar muminpappan.

På **toleransen** tyder enligt min mening ändå muminpappans relation till fiskaren. Först ser muminpappan fiskaren som "lite underlig" (31), lilla My till och med "mycket underlig" (31) på grund av hans beteende och sätt att fiska. Senare har muminpappan medkänsla med honom: "Pappan tyckte plötsligt väldigt synd om honom. Han var så liten också. Han skulle aldrig klara hemvägen." (173). Även om fiskaren alltså uppför sig oartigt mot muminpappan och går muminpappan på nerverna, vänder muminpappan inte ändå honom ryggen.⁵⁸

4.1.5 Vänlighet

Låt mig repetera att draget vänlighet delar sig i sex underdrag som är pålitlig, okomplicerad, hänsynsful, anpassbar, modest och lättrörd. Med muminpappan förknippar jag särskilt hänsynsfullhet som enligt Metsäpelto och Rantanen (2009, 76, 78) hänger ihop med altruism.

Muminpappan har en beskyddande attityd mot sin familj och sina medmänniskor⁵⁹. Jag uttolkar, att han vill dra försorg om dem. Han tar **hänsyn** till sin familj. I glaskulan ser muminpappan ofta sina familjmedlemmar som väldigt små varelser⁶⁰. Det får honom att tänka på att "de behov[er] beskyddas" (13). Detta tycker muminpappan om för han njuter av situationer där han kan uppföra sig som familjens beskyddare. Han vill "beskydda" (13, 17, 24, 71 och 171) och "t[a] hand om" (24) sin familj. Han gör klart att familjen inte har någonting att vara rädd för om han bara får sköta allt:

⁵⁸ 30–31, 69–70, 84, 98–100, 170–176, 181–182, 183, 195 och 199–200

⁵⁹ 13, 17, 18, 24, 27, 28, 33, 34, 35, 109, 110 och 191

⁶⁰ 12–13

Jaha, sa pappan. Nu tror jag vi kan sova lugnt. Faran borde vara över för den här gången. Men för säkerhets skull sticker jag ner ett tag i gryningen och kontrollerar. (14)

Muminpappans skyddsinstinkt framgår även av flera andra handlingar⁶¹. Å den ena sidan är han exempelvis beredd att hålla sig vaken dygnet runt för att försäkra sig om att andra familjemedlemmar verkligen har lyckats med skogbrandsläckningen⁶². Å den andra sidan drar pappan försorg om sin familj inte bara vid fara utan också om det är frågan om grundbehov som vatten. På muminmammans konstaterande ”Om ett par dar har vi inget dricksvatten längre” (71) svarar muminpappan enligt berättaren ”beskyddande” (71): ”Var du lugn bara, [...] Jag ska ordna alltihop bara ni väntar lite.” (71).

Det är inte endast familjen som muminpappan tar i sitt beskydd. Han kämpar även för de svagaste på ön såsom för fiskaren som inte kan försvara sig mot havet.⁶³

Muminpappan tänker:

Oss kan du [havet] trakassera, vi tål det. Men att ge sig på fiskaren, dendär ynkliga tångräkan som bara beundrar dig - det är upprörande... (172)

Vid sidan av skyddsinstinkten räknar jag till hänsynsfullheten gentlemannamässighet⁶⁴ som är typisk för muminpappan. Den kommer fram särskilt i förhållandet mellan muminpappan och muminmamman. Muminpappan bär samtliga föremål som han anser vara för tunga för muminmamman att bära⁶⁵. Han kommer ihåg muminmamman med blommor⁶⁶ och ger henne ett bälte i present som han själv gjort⁶⁷. Han ”bygg[er] en ledstång för att hjälpa henne [muminmamman] upp[...]” (55). Gentleman kan han vara även i andra situationer. Till exempel följer han gentlemannaöverenskommelsen som dikterar att man inte får fiska i närheten av en annan fiskare⁶⁸.

⁶¹ Se till exempel s. 7–8, 8–9, 32, 37, 55, 57, 71–72, 87, 97, 101, 109, 135, 152–153, 154, 171, 171, 173 och 193

⁶² 9–11 och 14

⁶³ 171–174

⁶⁴ Se exempelvis s. 25, 27, 32–33, 35–36, 37, 50, 55, 57 och 95–96

⁶⁵ 25, 36 och 50

⁶⁶ 36 och 37

⁶⁷ 95–96

⁶⁸ 73

Som hänsynsfullhet ser jag även muminpappans villighet att ge hjälp och anvisningar⁶⁹. Särskilt muminmamman och mumintrollet vänder sig till muminpappan om de till exempel inte vet en förklaring till ett ärende⁷⁰. I sådana situationer börjar muminpappan sitt yttrande ofta med uttrycket ”du förstår” (117, se även 167 och 191) eller ”[n]i förstår” (143 och 177) eller slutar en sats med uttrycket ”förstår du” (21 och 66). Jag tolkar att han talar i undervisande, men ändå vänlig ton. Detta belyser följande citat:

Ni förstår, sa pappan och lutade sig framåt. Havet är en stor varelse som ibland är på gott humör och ibland på dåligt humör. Det är alldeles omöjligt för oss att veta varför. Vi ser ju bara ytan. Men om vi tycker om havet så gör det ingenting... man tar det ena med det andra. (177)

Muminpappan är alltså ett slags handledare⁷¹.

Mot hänsynsfullheten strider att muminpappan vill lämna mumindalen med sin familj även om muminmamman exempelvis inte verkar vara glad över planen⁷². För det första vill muminpappan alltså alla väl men han beaktar inte familjens åsikter:

Jag har alltid tyckt om havet, sa hans pappa indignerad. Vi tycker alltihop om havet. Det var ju därför vi for hit, var det inte? Han tittade på mamman. (177)

Muminpappan verkar ha trott att familjen gärna har följt med till ön. Muminpappan antar också att mamman tycker om att bli upppassad⁷³: ”Antagligen skulle hon vänja sig vida att bli omhändertagen och tycka om det.”(32). Men muminmamman vill pyssla själv också. För det andra märker muminpappan inte alltid vad som händer omkring honom eller till exempel ”med deras troll”, eftersom han går i sina egna tankar⁷⁴. En gång överraskar muminpappan ändå och verkar vara känslig för stämningar. Pappan lägger märke till nämligen att muminmamman kallar fyren för hemmet även om hon har saknat en känsla av hemtrevnad i fyren.⁷⁵

⁶⁹ 73–74, 86–87, 176, 184–186

⁷⁰ 54 och 66

⁷¹ 20–21, 66, 71, 73, 87, 117, 171–172, 177 och 191

⁷² 18, 24 och 37

⁷³ 32–33, 36 och 112–113

⁷⁴ 102, 118, 152, 166 och 190

⁷⁵ 175

4.1.6 Samvetsgrannhet

Tecknen på underdragen skicklig, ordningssam, pliktrogen, målinriktad, självdisciplin och besinningsfull tyder på att en person är samvetsgrann. Karakteristisk för muminpappan är skickligheten, ordningsamheten och pliktrogenheten. Därtill kan han beskrivas som målinriktad.

Jag anser att muminpappan är kompetent och skicklig på många områden. Han är en **skicklig** snickare och byggare. Exempelvis slår muminpappan upp sovplatser för sin familj i nattens mörker:

Längre upp i sanden hade han byggt ett tält av seglet och åror, det såg ut som ett stort hukande djur. (33)

Därtill omfattar muminpappans produktion till exempel möbler såsom ”sängar åt [...] allihop” (50)⁷⁶ och ”en liten kökshylla” (140). Ytterligare skisserar han ”ett köksskåp” (178). I snickeriet verkar han inte vara nybörjare, för han är medveten om vad man måste ta hänsyn till när man bygger något av trä:

Pappan hade dragit upp några plankor i fyrrummet och tagit fram verktygslådan. Jag vet att trä krymper när det torkar, sa han. Men jag hinner inte vänta. Gör det nå[go]nting om det blir springor i kökshyllorna? (188)

Bevis på muminpappans skicklighet i mark- och anläggningsarbetet är däremot ”en väg” (50), ”en brygga” (37) och ”en vågbrytare” (66)⁷⁷ som han bygger. Därtill kan muminpappan trola fram såväl ”en ledstång för att hjälpa [muminmamman] upp” (55) som en ”takränna” (71) utan att glömma en ”vedbacke[...]” (195) och ”en rökugn”. Förutom att han kan genomföra större byggen, kan han också göra ett petnoga arbete såsom de redan diskuterade fyrmodellen⁷⁸ och bältet ”av smaragder och pärlor”, det vill säga av ”grön[t] glas[...]” (95) och ”risgryn”, (96) visar.

Skicklig är muminpappan även i sjöfarten och fiske. Muminpappan är en van sjöfarare som vet hur man färdas på vatten även i svåra väderleksförhållanden⁷⁹. Därtill verkar han veta principer såväl i nät- som dragfiske⁸⁰. Författaren berättar:

⁷⁶ 50, 55, 56 och 59

⁷⁷ 37, 50, 66, 71 och 92

⁷⁸ 16 och 20–21

⁷⁹ 8, 24–25, 27, 29–30, 88–89, 138 och 140

⁸⁰ 71, 73, 83, 86 och 97–98

”Om det var bra fiskar tog pappan dem ner till båtstranden och rökte dem.” (101). Med andra ord kan muminpappan även laga mat av sin fångest⁸¹.

Muminpappan är skicklig på att genomföra undersökningar också som jag redan har tangerat ovan. Till exempel berömmar muminnamman muminpappan för att han ”är så bra på att mäta havsdjupet.” (200). Därtill verkar han veta att det är viktigt att bevisa sina hypoteser vetenskapligt:

I kapitlet Fakta hade pappan konstaterat att vattnet var kallare längre ner. *Det visste han ju förut, man behövde bara sticka ner benen, men den här gången var saken bevisad med en sinnrikt konstruerad flaska.* Korken pressades ner i halsen av vattentrycket när man drog upp flaskan igen. Vidare, vatten är tungt och salt. Det är tyngre längre ner men mera salt vid ytan. *Bevis; de grunda saltvattenspottarna.* De är mycket salta. Och tyngden känner man om man dyker. (160)

I samband med muminpappans forskningsarbete ser vi även att han är ordningsam, vilket leder oss till att behandla hans **ordningsamhet** noggrannare.

Enligt min uppfattning är muminpappan en ordningsälskande person. Han vill hålla i trådarna i olika situationer⁸², vilket framgår till exempel av muminpappans uppträdande när familjen är på väg till ön:

Nu ska vi ta alldeles lugnt, sa pappan upphetsad. Det[...]här ska jag sköta om. Allt måste *organiseras* rätt från början. Först båten. Båten är alltid det viktigaste... [...]pappan klättrade omkring i båten och *organiserade*. (32; min kursivering)

Citaten ger även en antydning om att det är viktigt för muminpappan att man fortskrider i en viss ordningsföljd när man till exempel stiger i land⁸³ eller slår sig ner i en fyr:

Men allt det[...]här ska ju jag ta reda på, utbrast pappan klagande. *Bara ni väntar, det måste gå i rätt ordning. Vi kan inte bry oss om mat och regn och andra småsaker förrän jag har hittat nyckeln.* (44)

Till en ordningsälskande person gör muminpappan även hans tvångsartade behov av att vara på det klara med ”hur dagarna går” (72)⁸⁴.

⁸¹ 71 och 101

⁸² Se till exempel s. 23–24, 32, 44, 50, 72 och 129

⁸³ 32–33

⁸⁴ 72, 129–130 och 131–132

Liksom andra kompetenta forskare antecknar muminpappan sina funderingar och slutsatser⁸⁵. Som redan konstaterat stöder muminpappans systematiska grepp om forskning min uppfattning om muminpappan som ordningsam. Han är medveten om att han först behöver samla ihop undersökningsmaterial innan han ”ens kan börja på [sin] avhandling.” (143). Muminpappan fortskrider systematiskt med undersökningen och belyser sitt forskningsproblem ur olika sidor:

Men pappan skrev i sitt häfte: *Kunde det tänkas att vissa fakta förändras bara därför att det är natt? Undersök detta; vad gör havet på natten. Observation; min ö var mycket annorlunda i mörkret, dvs. A, vissa egendomliga ljud och B, något som utan tvivel var rörelser. Pappan lyfte pennan och blev tveksam. Han fortsatte. Parentes, är det möjligt att en stark känsla, alltså hos en själ, kan förändra hela omgivningen? Exempel, jag var verkligen mycket orolig för muminrollets mamma. Undersök detta. (153–154; mina kursiveringar)*

Målet är här ”att hitta havets hemliga lagar” (167). Emellanåt hamnar muminpappan i en återvändsgränd i sitt forskningsarbete vilket framgår exempelvis av följande citat: ”Jag förstår havet mindre än nånsin. Det finns ingen ordning på alltihop” (167). Trots motgångarna ger muminpappan inte efter. Därför kan han betraktas som en målinriktad person även om författaren en gång konstaterar att ”pappan visste inte vad han ville” (111).

Min uppfattning om muminpappan som **målinriktad** bygger på följande konklusioner. För det första håller muminpappan fast vid sitt beslut att flytta till en ö. För det andra ger han inte efter i många problemfall, utan han försöker oftast att komma på någon utväg såsom nyckelsökandet⁸⁶ och uppspårningen av fyrvaktaren⁸⁷ vid sidan av havsforskningen⁸⁸ visar. Försöken att tända fyrlyuset slår ändå inte väl ut, vilket är påfrestande för muminpappan. Det beror på att muminpappan anser att det är hans plikt att få fyren att brinna:

Pappan steg upp från bordet och ropade: *Men begriper du inte, jag är fyrvaktare nu! Fyren måste brinna. (56)*

Muminpappan vill värna sin yrkesstolthet. Det här tolkar jag som ett tecken på underdraget **pliktrogenhet**. Jag har redan redogjort för hur muminpappan vill

⁸⁵ 120 och 159–160

⁸⁶ 39 och 45–47

⁸⁷ 44, 84 och 98–99

⁸⁸ Se till exempel s. 88–89, 162, 171–174 och 186

beskydda sin familj och hur han drar försorg om sin familj. Enligt min tolkning markerar de här exemplen att muminpappan kan betraktas som plikttrogen. Vidare uppfyller han sina plikter inte bara som familjeöverhuvud utan också som uppfostrare⁸⁹. Exempelvis fostrar muminpappan till försiktighet och hövlighet. Det är förbjudet att leka med elden⁹⁰ och man får inte fiska för nära en annan fiskare:

Vi lägger dem i en båge från östra udden, sa pappan. Den västra är fiskarens. *Man kan inte fiska mitt framför nosen på honom, sånt gör man inte.* Nu ska du ro långsamt medan jag håller ett öga på bottnen. (73)

På motsvarande sätt förefaller mig uppgörelsen mellan muminpappan och havet i slutet av berättelsen. Det verkar som om pappan skulle försöka uppfostra havet⁹¹.

Muminpappan säger:

Du är alldeles för stor för att behöva bry dig om att göra intryck, sa pappan åt havet. Det är ovärdigt. Är det nu verkligen så viktigt för dig att försöka skrämma en liten ynkelig ö som har fullt upp med att klara sig i alla fall? Du skulle vara glad åt att den har vågat lägga sig såhär långt ut, vad skulle du annars ha att jämföra dig med? (184)

Även fiskaren blir utsatt för muminpappans fostrande grepp. Frispråkigt uppfostrar pappan fiskaren till raska tag och till att ta egna initiativ⁹². För plikttrogenheten talar också att muminpappan verkar drabbas av samvetsförebråelser om han till exempel skjuter upp ett nödvändigt men ointressant arbete. Till sådana arbeten hör till exempel reparationen av terrassen, vilket är ”asig[t]” (8–9) eller reparationen av fyrtaket som läcker⁹³.

4.1.7 Andra iakttagelser

Enligt Metsäpelto och Rantanen (2009, 88) anser Lee, Ogunfowera och Ashton 2005 att listan över underdragen är otillräcklig. De skulle vilja lägga till religiositet, intrigant, manlighet/kvinnlighet och humor. Jag anser att humorn står i samband med extraversionen och öppenheten, medan underdraget manlighet har jag också saknat. Manligheten anknyter inte till något drag eller underdrag. Därför vill jag här ta fram några ärenden som tyder på manlighet hos muminpappan.

⁸⁹ 7, 8, 10, 48, 71, 154, 181 och 184–186

⁹⁰ 7–8 och 10

⁹¹ 184–186

⁹² 181

Muminpappan njuter av att kunna visa och känna sin kroppsstyrka. Därför anser jag att muminpappan har ett behov av att känna mannakraft, vilket tyder på manligheten. Muminpappan ”vill bygga stora, starka saker” (93). Det mäktigaste enligt muminpappan är ändå att kunna kämpa med stenar, för det är ett vittne om hans krafter (65–66). Genom att ”rulla[...] stora stenar” (69) kan muminpappan stärka sin självkänsla och sina tankar om sig själv som en stark man: ”Men huvudsaken var ju att man kände sig fruktansvärt stark...”(66) Förutom att muminpappan vill känna sig stark söker han sig till sådana göromål som tyder på manglighet. Till exempel är fiske⁹⁴ ”ett manligt [...] jobb” (73).

4.1.8 Sammanfattning

En av mina forskningsfrågor lyder: Hurdana drag har muminpappan på basis av *Pappan och havet*? Med stöd av närläsning och femfaktorteorin har jag kommit på följande drag och underdrag.

Å ena sidan karakteriserar **neuroticismen** muminpappan. Han är inte enbart *ängestfylld* och *deprimerad* utan också *sårbar* och *fientlig*. Många slags negativa känslotillstånd kommer fram. Mot dem riktas uppmärksamheten under läsningen. Å andra sidan är **extraversion** utmärkande för muminpappan. Trots alla negativa känslotillstånd kan muminpappan beskrivas som *varm*, *glad* och *sällskaplig*. Betecknande för muminpappan är också **öppenhet** inom vissa gränser. Han intresserar sig för nya upplevelser. Han är särskilt *drömmare* och *intellektuellt nyfiken*, medan hans inrotade vanor talar emot flexibiliteten. Även **vänlighet** kommer fram i det avseendet att muminpappan är altruistisk, det vill säga *hänsynsfull*. Att muminpappan är *skicklig*, *ordningsam*, *pliktrogen* och *målinriktad* talar däremot för att muminpappan kan beskrivas som **samvetsgrann**.

4.2 En platt eller rund person?

Det sägs i kapitlet 3.3 att ”[r]unda personer påminner om verkliga människor”. När jag läste om pappans förehavanden och hans reaktioner i olika situationer kom jag titt och tätt antingen på mig själv eller på någon bekant av mig, det vill säga på en verklig

⁹³ 86, 95, 97 och 100

⁹⁴ 73 och 97

människa. Redan min subjektiva läsoplevelse talar för att muminpappan är en rund litterär person.

Blott antalet av de drag hos muminpappan som jag hittat i min undersökning visar lika väl att muminpappan kan klassificeras som rund litterär person. I dragen ingår både positiva och negativa drag. Till positiva drag hör extraversionen, vänligheten och öppenheten med sina underdrag med undantag av flexibiliteten. Negativa drag presenterar neuroticismen med sina underdrag. Därtill överraskar muminpappan läsaren. Till exempel säger lilla My i början av boken att muminpappan ”är arg på fel sätt, han blåser inte ut nå[go]nting, han drar i sig” (11). På grund av detta utgår läsaren ifrån att muminpappan är oförmogen att uttrycka sina negativa känslor. Men när muminpappan fått nog av fiskaren döljer han inte längre sin förargelse utan ropar: ”Hej! sa pappan. Jag är arg!” (100). Där överraskar muminpappan läsaren. På grund av växlingen mellan depression och gladlyntet hos muminpappan vet man inte alltid hur muminpappan reagerar på olika händelser.

4.3 En statisk eller dynamisk person?

Grundtanken i teorin om statiska och dynamiska personer har jag behandlat i kap. 3.4. Sammanfattningsvis är det frågan om, om en litterär person utvecklar sig eller inte under berättelsen.

Jag anser att muminpappan utvecklar sig i viss mån i *Pappan och havet*. Jag anser att han till exempel uthärdar osäkerhet bättre i slutet av boken än i början av boken. Muminpappan är härdad i prövningar som han inte nödvändigtvis skulle ha upplevt om familjen hade stannat i mumindalen. Ytterligare kan muminpappan till exempel skämta om sin ångest i senare delen av boken.

Melankolin plågar muminpappan i början av boken. Dess intensitet varierar i olika delar av berättelsen. Tillståndet tillspetsas på grund av nycker av naturen. Den första vändpunkten, som jag även betraktar som muminpappans räddning, är en utflykt som muminmammans vill göra med familjen. Ditrean är ännu besvärlig, för ”de rodde i *motvind*” (138; min kursivering). Returresan går smidigare, för ”på hemvägen hade de *medvind*.” (140; min kursivering.) Ordparet motvind och medvind tolkar jag inte bara som beskrivningen av väderleker utan också som en symbol för familjens känslotillstånd som förändrar sig under utfärden. I senare delen av boken verkar muminpappan få ro när ”allt [är] klart mellan oss” (188), det vill säga mellan

muminpappan och havet. Efter att ha drabbats av motgångar är han nu en varelse som sjuder av livslust:

Pappan slätade ut alla sina funderingar, *han bara levde helt och hållet, från svansspetsen ända ut i öronen.* (203; min kursivering)

Jag frågar mig ändå, om man kan skildra en litterär person som dynamisk om muminpappans symptom på depression och ångest blir lindrigare. Är det frågan om personutveckling, om man så att säga tillfrisknar från en sjukdom som depressionen även är? Det innersta väsendet hos muminpappan ändrar sig inte ändå. I bakgrunden har vi hela tiden sett en glimt av gladlynthet. Jag begrundar om tillståndet för muminpappan snarare har blivit normaliserat. Ändå kommer jag till den slutsatsen att muminpappan är åtminstone till en del en dynamisk litterär person på basis av *Pappan och havet*.

5 Diskussion

För avhandlingens mål har jag ställt jag upp att belysa muminpappan som litterär person i Tove Janssons verk *Pappan och havet*. Först har jag presenterat och genomgått de drag som jag på grund av analysen anser muminpappan ha. Jag har stött mig på femfaktorteorin som är en egenskapsteori inom psykologin. På basis av detta har jag konstaterat att muminpappan är en rund litterär person som åtminstone för en viss del utvecklar sig. Följaktligen kan muminpappan inom vissa gränser betraktas som dynamisk litterär person. I sin helhet betyder detta att jag har svarat på mina forskningsfrågor som lyder: Hurdan är muminpappan som litterär person? Hurdana drag har han? Hör han till platta eller runda litterära personer? Är han dynamisk eller statisk?

På basis av händelserna i *Pappan och havet* skildrar Agneta Rehal-Johansson muminpappan som en litterär person som karakteriseras av nedslagenheten. Enligt Lasse Koskela och Pasi Lankinen är ledarskapet karaktäristisk för muminpappan. (Se 1.1.) De här aspekterna kommer fram även i mitt forskningsresultat vilket ökar undersökningens trovärdighet.

Forskningsresultatet kan ändå inte generaliseras att gälla muminpappan i alla Muminböcker och inte ens i alla muminromaner. Genom att jämföra muminpappan som litterär person i olika muminromaner kan man med stöd av bredare

undersökningsmaterial få ännu grundligare information om muminpappan som litterär person. Samtidigt är det möjligt att ta ställning till om de drag som framställts i det här arbetet är verkliga drag hos muminpappan eller om några av dem hellre borde betraktas som långvariga känslotillstånd.

Den här undersökningen skulle man kunna fortsätta med att kategorisera muminpappan till en pappatyp på basis av mitt forskningsresultat. Å ena sidan skulle det vara intressant att få veta hur en japansk vuxen uttolkar muminpappans beteende och yttranden. Jag nämner Japan för muminfamiljen är välkänd där. Hurdan påverkan har olika kulturbakgrunder? Drar en japan samma slutsatser som en finne till exempel om förhållandet mellan muminpappan och muminmamman? Å andra sidan intresserar jag mig för hurdan uppfattning barn har om muminpappan på basis av *Pappan och havet*.

Litteratur

Primärlitteratur

Jansson, Tove (1980), *Pappan och havet*. Fjärde upplagan, originalverket 1965. Holger Schildts Förlag.

Sekundärlitteratur

Alanko, Outi & Käkelä-Puumala, Tiina (2001) (red.), *Kirjallisuudentutkimuksen peruskäsitteitä*. Tietolipas 174. Helsinki, SKS.

Aristoteles (1994), *Runousoppi*. Helsinki, Otava. Översättare Pentti Saarikoski. Den finska översättningen av verket, förstaupplaga 1967.

Barthes, Roland (1974), *S/Z*. New York, Hill and Wang. Översättare Richard Miller.

Chatman, Seymour (1980), *Story and Discourse. Narrative Structure in Fiction and Film*. Andra upplagan, originalverket 1978. Cornell University Press.

Forster, E. M. (1963), *Aspects of the Novel*. A Pelican Book 3/6. Tredje upplagan, originalverket 1927. Harmondsworth, Penguin Books Ltd.

Hansen, Nils Gunder (2003), Litterære karakterer mellem tekstualitet och mimesis. I: Skalin (2003a) (red.), *Ordet och köttet. Om teorin kring litterära karaktärer*. Örerbro studies in Literary History and Criticism 2. S. 47–76.

Hansen, Per Krogh (2003), Det kunde være mennesker... (...men er altså tekstlige konstruktioner). I: Skalin (2003a) (red.), *Ordet och köttet. Om teorin kring litterära karaktärer*. Örerbro studies in Literary History and Criticism 2. S. 79–104.

Herbert, Ingrid (2009), Så nära men ändå så lång borta. En analys av tilltalet i Försäkringskassans massbrev. Examensarbete. Umeå universitet.

Hosiaislouma, Yrjö (2003), *Kirjallisuuden sanakirja*. Helsinki, WSOY.

Kantokorpi, M., (2000), Proosan runousoppia. I: Kantokorpi, M., Lyytikäinen, P. & Viikari, A. (2000) (red.), *Runousopin perusteet*.

Koskela, Lasse & Lankinen, Pasi (2010), *Johtajakirja. Suomalaisen kaunokirjallisuuden johtajia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1288, Tieto. Helsinki, Suomalaisen kaunokirjallisuuden seura.

Käkelä-Puumala, Tiina (2001), Persoona, funktio, teksti – henkilöhahmojen tutkimuksesta. I: Alanko & Käkelä-Puumala (red.), *Kirjallisuudentutkimuksen peruskäsitteitä*. Tietolipas 174. Helsinki, Suomalaisen kaunokirjallisuuden seura. S. 241–271.

Metsäpelto, Riitta-Leena & Rantanen, Johanna (2009), Persoonallisuuden piirteet ihmisten samanlaisuuden ja erilaisuuden kuvaajina. I: Metsäpelto, Riitta-Leena & Feldt, Taru (2009) (red.), *Meitä on moneksi. Persoonallisuuden psykologiset piirteet*. S. 71–90.

Möberg, Rebecka & Persson, Helena (2004), *Sambandet mellan personlighet och yrkesmässiga intressen: En begreppsvalidering av ett personlighetstest baserat på femfaktorteorin*. Kandidat-uppsats. Institutionen för psykologi. Lunds universitet.

- Nikolajeva, Maria (1998), *Barnbokens byggklossar*. Lund, Studentlitteratur.
- Nikolajeva, Maria (2002), *The Rhetoric of Character in Children's Literature*. Lantham, Scarecrow Press.
- Palm, Anders (2002), Att tolka texten. I: Bergsten, Staffan (red.), *Litteraturvetenskap – en inledning*. Andra upplagan. Lund, Studentlitteratur. S. 189–203.
- Rehal-Johansson, Agneta (2006), *Den lömska barnboksförfattaren. Tove Jansson och muminverkets metamorfoser*. Avhandling för filosofie doktorsexamen, Göteborgs universitet. Göteborg, Makadam förlag.
- Rimmon-Kenan, Shlomith (1983), *Narrative Fiction: Contemporary Poetics*. London, Methuen.
- Sahlberg, Jukka (2009), *Hyvin toimeentulevat irralliset. Opettajain representaatioita suomalaisissa romaaneissa*. Doktorsavhandling. Taideaineiden laitos. Acta Electronica Universitatis Tamperensis 839. Webbadress: <http://acta.uta.fi/pdf/978-951-44-7700-3.pdf>. Tammerfors universitet.
- Skalin, Lars-Åke (1991), *Karaktär och perspektiv. Att tolka litterära gestalter i det mimetiska språkspelet*. Acta universitatis Upsaliensis. Historia litterarum 17. Stockholm, Almqvist & Wiksell International.
- Skalin, Lars-Åke (red) (2003a), *Ordet och köttet. Om teorin kring litterära karaktärer*. Örebro studies in Literary History and Criticism 2. Örebro Universitet.
- Skalin, Lars-Åke (2003b), *Karaktär och perspektiv: om statiska och dynamiska gestalter*. I: Skalin, Lars-Åke (red) (2003b), *Ordet och köttet. Om teorin kring litterära karaktärer*. Örebro studies in Literary History and Criticism 2. Örebro Universitet. S. 123–149.
- Westin, Boel (1988), *Familjen i dalen. Tove Janssons muminvärld*. Akademisk avhandling för filosofie doktorsexamen, Stockholms universitet. Stockholm, Bonniers.
- Westin, Boel (2002), *Vad är barnlitteraturforskning?* I: Bergsten, Staffan (red.), *Litteraturvetenskap – en inledning*. Andra upplagan. Lund, Studentlitteratur. S. 129–142.
- Westin, Boel (2007), *Tove Jansson. Ord, bild, liv*. Holger Schildts Förlag.
- Wistrand, Sten (2003), ”Ensam tvåsam - hoppsan!” Hur många karaktärer finns det egentligen i Willy Kyrklunds roman *Tvåsam*? Skalin, Lars-Åke (red.) (2003b), *Ordet och köttet. Om teorin kring litterära karaktärer*. Örebro studies in Literary History and Criticism 2. S. 151–194.
- Öis, Kristiina (2007), *Små söta prinsessor och starka hjältar. Sagoroller och personbeskrivande adjektiv i svenska konst sagor*. C-uppsats. Institutionen för nordiska språk. Uppsala, Uppsala universitet. Webbadress: <http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:277371/FULLTEXT01>